

Republika e Kosovës - Republika Kosova - Republic of Kosovo
Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ

2024

Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Qeveria - Vlada - Government

**Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural/Ministarstvo Poljoprivrede,
Šumarstva i Ruralnog Razvoja/Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development**

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ 2024

2024

Tabela sadržaja

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ 2024	5
1. Opšti zahtevi koji važenza sve mere osim ako nije drugačije navedeno u specifičnoj meri ...6	
2. Prihvatljivi aplikanti za podršku.....	Error! Bookmark not defined.
3. Zahtevi aplikacije za podršku	Error! Bookmark not defined.
4. Sledeći uslovi će takođe biti zahtevani za sprovođenje programskih mera.....	7
5. Plaćanje rata i avansi za podršku ulaganja	7
6. Obaveze korisnika.....	8
7. Prihvatljiva ulaganja za podršku	8
8. Neprihvatljivi troškovi u okviru Programa	9
9. Administrativni postupak.....	9
10. Administrativne kontrole.....	9
11. Kontrola prihvatljivih troškova i ekonomske stabilnosti	9
12. Terenske kontrole.....	10
13. Kriterijumi za izbor i rangiranje projekata/bodovanje	10
14. Odobrenje projekta i ugovaranje	10
15. Odbijanje projekata	11
16. Implementacija projekata	11
17. Odobrenje plaćanja	11
18. Ex-post kontrole	11
19. Budžet i raspodela mera	12
MERA 1: ULAGANJA U FIZIČKA SREDSTVA POLJOPRIVREDNIH EKONOMIJA	12
1. Pravni osnov	12
2. Obrazloženje	12
3. Opšti ciljevi.....	17
3.1 Specifični ciljevi.....	Error! Bookmark not defined.
4. Povezanost mere sa ostalim merama Programa	19
5. Korisnici	19
6. Zajednički kriterijumi prihvatljivosti	19
6.1 Ekonomska održivost.....	21
6.2 Minimalni nacionalni/EU standardi.....	21
6.3 Drugi kriterijumi prihvatljivosti	21
6.4 Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije	23
7. Posebni kriterijumi prihvatljivosti	Error! Bookmark not defined.
8. Prihvatljivi zajednički troškovi	27
8.1 Ulaganja u sektor voća	Error! Bookmark not defined.
8.2 Ulaganja u sektor povrća	Error! Bookmark not defined.
8.3 Ulaganja u sektor mesa	Error! Bookmark not defined.
8.4 Ulaganja u sektor mleka.....	Error! Bookmark not defined.
8.5 Ulaganja u sektor grožđa.....	28

8.6	Ulaganja u sektor jaja	29
8.7	Ulaganja u sektor žitarica	29
8.8	Ostala ulaganja.....	29
9.	Kriterijumi za izbor.....	29
9.1	Kriterijumi izbora za biljnu proizvodnju.....	Error! Bookmark not defined.
9.2	Kriterijumi izbora za životinjsku proizvodnju.....	Error! Bookmark not defined.
9.2.1	Kriterijumi za izbor junica/krava	Error! Bookmark not defined.
10.	Stepen javne podrške.....	33
11.	Budžet za meru 1.....	33
12.	Pokazatelji.....	34
13.	Upravni postupak.....	34
14.	Rok za sprovođenje	35
15.	Geografski opseg mere	35
	NERA 3: ULAGANJA U FIZIČKA SREDSTVA U PRERADI I TRŽIŠTUPOLJOPRIVREDNIH PROIZVODA.....	35
1.	Pravni osnov	35
2.	Obrazloženje	40
3.	Opšti ciljevi.....	Error! Bookmark not defined.
3.1	Specifični ciljevi.....	Error! Bookmark not defined.
4.	Povezanost sa ostalim programskim merama	Error! Bookmark not defined.
5.	Korisnici	Error! Bookmark not defined.
6.	Zajednički kriterijumi prihvatljivosti	41
6.1	Vrste prerađivačkih preduzeća koja se podržavaju	41
6.2	Ekonomska održivost.....	Error! Bookmark not defined.
6.3	Nacionalni standardi / standardi EU-a	42
6.4	Ostali kriterijumi prihvatljivosti	42
7.	Posebni kriterijumi prihvatljivosti	44
7.1	Podsektor prerade mleka, mesa i klanice	Error! Bookmark not defined.
7.2	Podsektor prerade voća i povrća i sabirne tačke/skladišta za voće i povrće	45
7.3	Podsektor proizvodnje vina	Error! Bookmark not defined.
8.	Prihvatljiva zajednička ulaganja	45
8.1	Prihvatljiva ulaganja za sektor.....	45
8.1.1	Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerade mleka	46
8.1.2	Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerada mesa i klanica	45
8.1.3	Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerade voća i povrća (uključujući krompir) i mesta za sakupljanje/skladište za voće i povrće	47
8.1.4	Prihvatljiva ulaganja za podmeru proizvodnje vina.....	46
8.2	Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije	46
9.	Kriterijumi izbora za sve podsektore.....	48
10.	Stepen javne podrške.....	49
11.	Budžet mere 3	49
12.	Pokazatelji.....	50
13.	Administrativni postupak.....	50
14.	Rok za sprovođenje	50
15.	Geografski opseg mere	50

	MERA 5 "SPROVOĐENJE STRATEGIJA LOKALNOG RAZVOJA - LEADER PRISTUP"-ZA ODABRANE LOKALNE AKCIONE GRUPE (LAK-i).....	51
1.	Pravni osnov	51
2.	Obrazloženje	51
3.	Opšti cilj	52
3.1	Specifični ciljevi.....	Error! Bookmark not defined.
4.	Veza sa drugim merama u PPRR	52
5.	Krajnji korisnik.....	Error! Bookmark not defined.
6.	Stepen javne podrške.....	54
7.	Raspodela budžeta po aktivnostima	55
8.	Administracija prihvatljivih troškova	56
9.	Budžet za meru 5.....	57
10.	Pokazatelji.....	57
11.	Geografski opseg mere	58
12.	Rok za sprovođenje projekata.....	58
	PODRŠKA MERAMA UPRAVLJANJA RIZIKA U POLJOPRIVREDI (POLJOPRIVREDNA OSIGURANJA).....	58
1.	Pravni osnov	58
2.	Obrazloženje.....	59
3.	Opšti cilj	59
3.1	Posebni ciljevi.....	59
4.	Povezanost sa drugim merama PRR-a.....	59
5.	Korisnici	59
6.	Kriterijumi prihvatljivosti	60
7.	Potrebna dokumentacija za apliciranje osiguravajuće kompanije	60
8.	Posebni kriterijumi prihvatljivosti moraju biti slični kriterijumima prihvatljivosti koji se sprovode na direktna plaćanja	60
8.1	Kriterijumi za premije poljoprivrednog osiguranja indeks:.....	60
8.2	Kriterijumi za premije tradicionalne poljoprivrednog osiguranja (grad):	62
9.	Prihvatljiva zajednička ulaganja za meru	63
10.	Kriterijumi za izbor.....	63
11.	Stepen javne podrške.....	63
12.	Planirani budžet prema godinama	63
13.	Pokazatelji.....	64
14.	Administrativni postupci	64
15.	Rok za sprovođenje	64
16.	Geografski opseg mera	64

PROGRAM ZA RURALNI RAZVOJ2024

Program se zasniva na Strategiji za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-28; Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027 i Zakon br. 08/1-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/Br. 8/ 29.mart 2023;

Odeljenje za politike ruralnog razvoja/AUje na osnovu svog mandata, u saradnji sa zainteresovanim stranama, pripremio Program ruralnog razvoja za 2024. godinu.

Program se zasniva na srednjoročnim ciljevima NPPRR2023-27:

- Povećanje konkurentnosti agro-prehrambenog sektora unapređenjem efikasnosti i održivosti farmske proizvodnje, privlačenjem novih farmera, orijentacijom proizvodnje prema zahtevima tržišta, unapređenjem lanca vrednosti i fokusiranjem na istraživanje, inovacije, novu tehnologiju i digitalizaciju;
- Obezbediti bolji odgovor na zahteve društva za bezbednom, hranljivom i održivom hranom doprinoseći većem delu domaće proizvodnje;
- Zaštita prirodnih i ekoloških resursa, koji se suočavaju sa izazovima klimatskih promena kroz postizanje održivog korišćenja prirodnih resursa;
- Poboljšanje kvaliteta života, razvoja zajednice i socijalne uključenosti u ruralnim područjima i izgradnja moderne javne uprave, poštujući principe dobrog upravljanja.

Sastavni deo Programa su mere i podmere koje se planiraju sprovoditi na osnovu kriterijuma i procedura opisanih u nastavku.

1. Opšti zahtevi koji važe za sve mere osim ako nije drugačije navedeno u specifičnoj meri

- Step en podrške, minimum i maksimum svih prihvatljivih troškova;
- Pravila prihvatljivosti: prihvatljivi aplikanti, prihvatljiva ulaganja/ aktivnosti, prihvatljivi troškovi;
- Kriterijumi izbora;
- Procedure za apliciranje, uključujući odredbe za administrativnu kontrolu i kontrolu prihvatljivosti, verifikaciju isplativosti ulaganja;
- Prorpatna dokumenta potrebna za dokazivanje prihvatljivosti aplikanta i ulaganja, kao i prioriteta u sistemu izbora;
- Procedure ugovaranja i odredbe za izmenu i dopunu ugovora;
- Obaveza korisnika da ne menjaju ulaganje, u periodu od najmanje 5 godina, nakon završetka projekta.
- Objavlivanje spiskova korisnika.
- Objašnjenja obaveza publiciteta i vidljivosti; kao i
- Kaznene mere u slučaju nepoštovanja uslova predviđenih pre i posle sprovođenja projekta.
- Zahtev za isplatu se odbija za projekte koji nisu završili nijednu aktivnost za koju je bodovan tokom procesa procene.
- Aplikant može aplicirati samo u okviru jedne mere/ podmere. Podmera podrazumeva podsektor koji ima određeni/ dodeljeni budžet.

- Korisnik **ne može da potpiše novi ugovor sa ARP-om**, ako nije izvršio predulaganje, samo u slučajevima kada je aplikant u sudskom sporu sa ARP/Ministarstvom, tada postupa po preporuci pravne kancelarije ARP-a.
- Projekte finansirane Programom ruralnog razvoja 2024 nije dozvoljeno da finansira Kancelarija EU-a na Kosovu ili bilo koji drugi lokalni ili međunarodni javni donator. U slučaju da se dokaže da je korisnik dobio podršku za isti projekat od drugog donatora, podrška mu se ne daje ili ako ju je dobio biće prinuđen da vrati primljena sredstva, a biće mu primenjene kaznene mere u skladu sa zakonom;
- Sprovođenje projekta/početak ulaganja može se obaviti tek nakon potpisivanja ugovora sa ARP-om. Isplata javne pomoći će se vršiti na osnovu zahteva za isplatu i uslova predviđenih ugovorom.
- U slučaju da u porodičnoj ekonomiji aplikanta postoji još jedan ili više NJF-ova, osim onih aplikanta, potrebna je pasivizacija ostalih NJF-ova, u suprotnom se aplikacija odbija. NJF podaci moraju biti ažurirani. Sva imovina, za koju postoji posebna rubrika u sertifikatu poljoprivrednika, mora biti registrovana u NJF-u.
- Sprovođenje projekta/početak ulaganja može se obaviti tek nakon potpisivanja ugovora sa ARP-om. Isplata javne pomoći će se vršiti na osnovu zahteva za isplatu i uslova predviđenih ugovorom.
- Ukoliko je potencijalni korisnik prethodno bio korisnik nekog projekta iz MPŠRR-a u (5) poslednjih pet godina i nalazi se u periodu praćenja, službenici za procenu projekta štampaju informativno pismo za odobrenje tog projekta i u slučaju prve terenske kontrole, inspektori prvo proveravaju projekat prethodnih godina. Ako projekat nije održavan i/ili nije funkcionalan, novi ugovor se ne može zaključiti;
- Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP) će u saradnji sa OPRR/AU pripremiti šablone za prijavne formulare i biznis planove, standardne ugovore, a biće obezbeđeni i vodiči za farmere.

2. Prihvatljivi aplikanti za podršku

Grupe prihvatljivih aplikanata u okviru Programa za ruralni razvoj su:

- Poljoprivredne ekonomije/fizička i pravna lica registrovana u Registru farmi u skladu sa Zakonom br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju i Zakonom br. 06/L-016 o poslovnim društvima;
- Operateri hrane, prerada i trgovina poljoprivrednih proizvoda registrovani na osnovu Zakona br. 06/L-032 o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji, Zakona br. 08/L-120 o hrani i Zakona br. 06/L-016 o poslovnim društvima;
- Lokalne akcione grupe registrovane u MUP na osnovu Zakona br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju; Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije.
- Osiguravajuća društva prema Zakonu br. 05/L-045 o osiguranju.
- Fizička ili pravna lica koja razvijaju nepoljoprivrednu delatnost u ruralnim područjima.

3. Zahtevi aplikacije za podršku

Sprovode se sledeći opšti zahtevi, osim ako se drugačije ne zahteva u opisu mere.

Svi aplikanti koji apliciraju za podršku PRR-a moraju podneti prijavne obrazce putem onlajn apliciranja koju izdaje Agencija za razvoj poljoprivrede za posebne mere i popuniti potrebnu dokumentaciju.

Aplikacija treba da sadrži prihvatljive aktivnosti i troškove vezane za projekat za koji se aplicira.

Aplikant može aplicirati na različite mere programa. Međutim, aplikant može aplicirati samo jednom u okviru mere/podmera u roku/pozivu za apliciranje te godine.

Ukoliko se aplikacija odobri, aplikant mora da završi ovaj projekat pre nego što aplicira za sledeći projekat.

4. Sledeći uslovi će takođe biti zahtevani za sprovođenje programskih mera

a) U slučajevima kada je projektom predviđena izgradnja ili proširenje objekta, aplikanti moraju dostaviti idejne skice projekta i predračun troškova predviđenih radova i materijala/Predračun troškova.

b) Aktivnosti izgradnje/obnove/proširenja moraju biti u skladu sa definisanim standardima opštine u skladu sa urbanističkim i prostornim planovima ili drugim važećim standardima opštine;

c) Aplikant koji aplicira za izgradnju /proširenje ili renoviranje objekta , poboljšanje navodnjavanja ili sadnju višegodišnjih zasada mora dokazati da je vlasnik zemljišta /zgrade u koju će se ulagati da on/ ima pravo da ga koristi/daje u zakup najmanje 10 godina. Ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za apliciranje moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od datuma odobrenja (osim ako nije drugačije navedeno u specifičnoj meri).

e) Šumsko zemljište (prema posedovanom listu) se ne prihvata kao poljoprivredno zemljište. Zemljišta privatizovana od strane KAP-a, koja su u posedovanom listu predstavljena kao „zemljište dato u zakup na 99 godina“ tretiraju se kao zemljište u vlasništvu privatizatora.

d) Svi ugovori o zakupu moraju biti noterizovani ili overeni od strane suda, osim ugovora o zakupu sa Kosovskom agencijom za šumarstvo (KAŠ), Kosovskom agencijom za privatizaciju (KAP) ili sa opštinama, koji ne moraju biti overeni kod notara;

f) Aplikant ne sme da ima neizmirene obaveze prema državi, fiskalne obaveze, porez na imovinu ili prihod ili bilo koju drugu obavezu prema državi.

5. Plaćanje rata i avansi za podršku investicija

Sprovođenje projekta/početak ulaganja može se izvršiti tek nakon potpisivanja ugovora sa ARP-om. Isplata javne pomoći će se vršiti na osnovu zahteva za isplatu i uslova predviđenih ugovorom.

Isplata se može izvršiti u dve rate, prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu avansa nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom na njegov zahtev (osim ako merama nije drugačije određeno), pod uslovom osiguranja bankarske garancije (od bankarskih institucija i osiguravajućih društava), dok se preostali deo od 50% plaća nakon provere završetka opšteg ulaganja;

Ukoliko korisnik nije tražio avans, onda se puna isplata vrši nakon verifikacije završetka opšteg ulaganja;

Zahtev za isplatu avansa mora se podneti najkasnije u roku od 30 kalendarskih dana od potpisivanja ugovora.

Bankarska garancija mora biti obezbeđena samo za avans od 50% javne podrške;

Bankarska garancija mora biti obezbeđena za period do realizacije poslednje uplate od strane ARP-a, odnosno do poslednje odluke Komisije za žalbe. Svaki zahtev za dodatnim rokom mora biti pokriven bankarskom garancijom.

6. Obaveze korisnika

Ulaganje za koju je korisnik dobio podršku ne sme biti podvrgnuta suštinskim promenama u roku od pet (5) godina od datuma prijema konačne uplate. Značajne promene u ulaganje su one koje rezultiraju na:

Prekid ili premeštanje proizvodne aktivnosti u oblast koja nije obuhvaćena projektom u kojem je imala koristi.

- Promene vlasničke strukture veće od 50%,
Sadržajne promene koje utiču na prirodu, ciljeve ili uslove sprovođenja, što rezultira promenama početnih ciljeva.
- Značajne promene su dozvoljene u sledećim slučajevima:
- Promene vlasničke strukture u slučaju smrti vlasnika/korisnika,
U slučaju vanrednih situacija koje mogu uticati na ulaganje od elementarnih nepogoda. U ovim slučajevima, korisnik mora da obavesti ARP u rokovima, u skladu sa ugovorom koji su potpisale obe strane.
U slučaju kršenja gore navedenih odredbi, ARP mora odmah obavestiti stranu o kršenju ugovora, a pravna kancelarija ARP-a mora pokrenuti pravne postupke u skladu sa važećim zakonodavstvom.

7. Prihvatljiva ulaganja za podršku

- a) Izgradnja / proširenje / renoviranje nepokretnosti;
- b) Kupovina novih mašina i opreme, uključujući kompjuterski softver;
- c) Kupovina sadnica višegodišnjih biljaka;
- d) Kupovina uzgojenih junica/mlječnih krava rase (registrovane i sa pedigreom).
- e) Kao prihvatljiv trošak za mere 1 i 3, je i angažovanje studenta ili nedavno diplomiranog (do godinu dana nakon diplomiranja). Vrednost podrške od MPŠRR biće 2100€ za šest meseci praktičnog rada, što se dokazuje putem overenog ugovora.

Nijedna nova vrsta ulaganjase ne prihvata da se ponovo finansirana pre nego što prođe pun period amortizacije tog ulaganja prema listi PAK-a (zakonodavstvo koje primenjuje PAK): Oprema, mašinerije, zgrade, itd.).

ARP mora da vodi listu ulaganja za svakog farmera i tokom aplikacija u narednim godinama mora biti predmet uporedne kontrole iz prethodnih godina za isto ulaganje za istog korisnika.

Samo troškovi nastali nakon potpisivanja ugovora između korisnika i ARP-a smatraju se prihvatljivim za sufinansiranje.

Uz zahtev za isplatu koji se nalazi u ARP-u korisnik mora dostaviti detaljnu dokumentaciju koja opravdava verodostojnost i valjanost troškova. ARP je odgovoran za proveru autentičnosti i validnosti troškova. U vodiču za farmere.

ARP je odgovoran za proveru autentičnosti i validnosti troškova.

ARP objavljuje kriterijume za izbor i potrebnu dokumentaciju za opravdanost troškova od strane aplikanta/korisnika u uputstvima za aplikante.

Spisak prihvatljivih troškova, specifičan, biće dostavljen poljoprivrednicima kao aneks vodiču za aplikante.

8. Neprihvatljivi troškovi u okviru Programa:

- a) Porezi, uključujući PDV; sa izuzetkom nepovratnog PDV-a za fizička lica i preduzeća koja ne prijavljuju PDV;
- b) Carine i akcize;
- c) Kupovina i zakup zemljišta i postojećih zgrada;
- d) Novčane kazne, finansijske kazne i troškovi sudskog postupka;
- e) Operativni troškovi;
- f) Korišćene mašine i oprema;
- g) Bankarske obaveze, kamate, troškovi žiranta i slične obaveze;
- h) Kursni troškovi, obaveze i gubitke od kursnih razlika, kao i druge finansijske rashode;
  - i) Doprinosi u prirodi;
  - j) Kupovina poljoprivrednih inputa, jednogodišnjih biljaka, ukrasnog bilja i njihova sadnja;
  - k) Opšti troškovi koji se odnose na troškove honorara arhitekata, inženjera, studije izvodljivosti, konsultacije za izradu biznis plana, realizaciju i održavanje projekta i administrativne troškove koji se odnose na građevinsku dozvolu, ekološku saglasnost, promena namene zemljišta, katastar.
  - l) Troškovi održavanja i amortizacije;
  - m) Troškovi zarada zaposlenih u poslovima upravljanja, implementacije, praćenja i kontrole;

Troškovi po tačkama (c) i (e), osim za kupovinu zemljišta, prihvatljivi su u okviru mere „Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija – LEADER pristup“, Unapređenje obuke“ i „Podrška stvaranju grupa proizvođača“.

9. Administrativni postupak

- Sprovođenje mera po ovom Programu počinje objavljivanjem poziva od strane ARP-a..
- Apliciranje se vrši preko onlajn veb-modula na sajtu ARP-a www.azhb-ks.net gde postoji link „apliciraj onlajn“ koji šalje na modul za onlajn apliciranje.
- U veb-modulu projekat se registruje i postavlja (učitajte neophodnu dokumentaciju za apliciranje).
- Dokumenti potrebni za apliciranje (uključujući formulare za apliciranje, listu potrebnih dokumenata, kao i modele biznis planova, uključujući uputstva za popunjavanje obrazaca i druga uputstva za korisnike) objavljuju se u elektronskoj formi na sajtu Agencije za razvoj poljoprivrede MPŠRR-a.
- Agencija za razvoj poljoprivrede obrađuje aplikacije primljene na odobravanje u skladu sa internim procedurama Agencije za razvoj poljoprivrede, poštujući pravila zaštite ličnih podataka u skladu sa važećim odredbama.

10. Administrativne kontrole

Nakon otvaranja aplikacije, prvo se sprovodi administrativna kontrola, u kom slučaju se proverava ispunjenost osnovnih uslova prihvatljivosti (kao što su tip korisnika i vrsta prihvatljivih ulaganja)

da li aplikacija sadrži svu potrebnu prateću dokumentaciju. Pored administrativne kontrole, proverava se i ispunjenost kriterijuma prihvatljivosti.

U slučajevima kada aplikantu nedostaju dokumenti koji su navedeni u vodiču za aplikante, a koje je izradilo MPŠRR, ARP obaveštava aplikanta i daje mu rok od 5 dana da ga dostavi ARP-u..

11. Provera prihvatljivih troškova i procena ekonomske i finansijske održivosti

Popunjene aplikacije podležu daljoj proceni prihvatljivih troškova i proceni ekonomske i finansijske održivosti.

Prihvatljivost troškova proverava se upoređivanjem sa referentnim cenama koje odobrava ARP ili sa ponudama sa tržišta.

Dalje se proverava vrednost prihvatljivih troškova ukoliko odgovara tržišnoj vrednosti relevantnih artikala dokazanih kroz tri različite ponude dobavljača (za robu vrednu preko 10.000€), u poređenju sa referentnim vrednostima koje je utvrdila Agencija za razvoj poljoprivrede.

Ukupan iznos prihvatljivih troškova u projektu se procenjuje upoređivanjem minimalnog i maksimalnog praga definisanog projektom.

Ukoliko je ukupan iznos prihvatljivih troškova ispod minimalnog, projekat se odbija.

Ukoliko je vrednost projekta iznad praga, projekat ostaje prihvatljiv, dok svaka vrednost koja prelazi prag mora biti u potpunosti podržana od strane korisnika.

Procene ekonomsko-finansijske održivosti rade se za projekte koji ispunjavaju uslove prihvatljivosti i imaju kompletnu dokumentaciju.

Procena se vrši po metodologiji Agencije za razvoj poljoprivrede za kriterijume ekonomske i finansijske održivosti.

12. Kontrole na terenu

Projekti odabrani za finansiranje podležu terenskim kontrolama radi provere stvarnog stanja investicionih predloga, da li podaci u dostavljenoj dokumentaciji odgovaraju stvarnom stanju i druge mere. Najmanje 2 inspekcije na licu mesta su obavezne: jedna pre odobrenja projekta i jedna pre odobrenja plaćanja.

13. Kriterijumi za izbor i rangiranje projekata/bodovanje

Ocenjivanje projekata vrši se na osnovu kriterijuma za izbor, prema merama i podmerama.

Projekat/aplikacija se može izabrati za podršku samo ako dostigne minimalni prag od 50 poena.

Minimalni prag je postavljen kako bi se osiguralo da podržani projekti donose dovoljnu dodatnu vrednost sektoru. Minimalni prihvatljivi prag ne sme biti manji od 50 boda

U slučaju da imamo iste bodove, prednost ima aplikant koji je ranije aplicirao.

14. Odobrenje projekta i ugovaranje

Ukoliko su projekat ili zahtev ocenile posebne službe (relevantni ekspert na terenu), razmatranje projekta ili zahteva se odlaže dok posebne službe ne donesu zaključke.

Aplikant se obaveštava o njegovom/njenom odobrenom predlogu kroz odluku o odobravanju zahteva/aplikacije koju je izdao (ARP). Uz odluku poziva se aplikant da potpiše ugovor o sufinansiranju projekta u roku od 14 dana od dana prijema odluke, odnosno poziva. Ugovor se priprema u 2 primerka. Procena aplikacija mora početi najkasnije 14 dana nakon isteka roka za apliciranje.

15. Odbijanje projekata

Aplikanti će biti odbijeni u slučaju ako:

- Dokumentacija je nepotpuna i nakon dodatnog roka od 5 dana za dokumente koje sačinjava ministarstvo;
- Nije uspšan u ispunjavanju kriterijuma prihvatljivosti;
- Troškovi se ne mogu verifikovati kao prihvatljivi;
- Projekat nije ekonomski/finansijski održiv prema ARP-u;
- U slučaju pokušaja prevare ili u bilo kojoj fazi postupka;
- Ukoliko projekat finansiran javnom podrškom prethodnih godina nije funkcionalan prema projektu/biznis planu i ugovoru;
- U slučaju nepoštovanja uslova ugovora o finansiranju ugovora;
- Biće odbijeni i aplikanti koji apliciraju za javna ulaganja ako ne završe proces nabavke prema važećim pravilima nabavke.

Aplikant se obaveštava o odbijanju njegovog/njenog projekta rešenjem o odbijanju izdatom od strane Agencije za razvoj poljoprivrede. Odluka o odbijanju sadrži razloge za odbijanje.

Aplikant ima pravo žalbe na rešenje o odbijanju Agencije za razvoj poljoprivrede. Žalbeni postupak je objašnjen u Administrativnom uputstvu o merama i kriterijumima za podršku ruralnom razvoju 2024.

16. Implementacija projekta

Projekat počinje da se realizuje nakon potpisivanja ugovora o sufinansiranju i može trajati do 1 godine, u zavisnosti od specifičnosti investicije. ARP može delegirati određena ovlašćenja za sprovođenje programa na delegirajuće organe putem pisanog ugovora. Ni pod kojim okolnostima se proces ugovaranja korisnika i izvršenja plaćanja ne može delegirati. ARP ostaje odgovoran za kontrolu implementacije programa od strane delegiranih organa. ARP treba da zatraži izveštaje od delegirajućeg tela o napretku implementacije programa. Ako ima konstrukcija, moram da predočim izveštaj tehničkog nadzora.

17. Odobrenje plaćanja

Konačna isplata korisniku biće izvršena na osnovu zahteva za plaćanje, na osnovu izjava o troškovima koje je izvršio korisnik i dokazanih originalnim fakturama.

Zahtev za plaćanje i prateća dokumenta podležu konačnoj kontroli prihvatljivosti. Prihvatljivost nastalih troškova će se kontrolisati u skladu sa dokumentima, odredbama ugovora i kontrole na terenu pre nego što se isplata odobri.

Nakon odobrenja, plaćanje će biti izvršeno u domaćoj valuti (evro) računa krajnjeg korisnika ili njihovih potpisnika. Neće se vršiti isplata korisnicima za koje se utvrdi da su stvorili veštačke uslove za dobijanje projekta.

18. Ex-post kontrole

- Svi projekti podržani Programom ruralnog razvoja podležu naknadnoj Ex-post kontroli u periodu od pet (5) godina.
- Tokom ovog perioda, ARP mora da izvrši kontrole kako bi potvrdio poštovanje kriterijumima prihvatljivosti i kriterijumima za selekciju

- Tokom perioda ex-post kontrole, korisnik je dužan da održava investiciju i omogući pristup službenim licima u slučaju kontrole.
- U slučaju nepoštovanja sprovođenja projekta prema ugovoru od strane korisnika, ARP je u obavezi da traži od korisnika da mu vrati deo sufinansiranja iz programa (javni novac).
- U slučaju manjih neusaglašenosti koje korisnici mogu lako ispraviti, može se dati rok za ispravke (detalje navesti u operativnom postupku naknadnih inspekcija ARP-a).

19. Budžet i raspodela mera

Br.	Opis mera	Budžet/€	%
Mera 1	Ulaganja u fizička sredstva i u porodične ekonomije	15,627,000.00	79.62
Mera 3	Ulaganja u fizička sredstva u preradi i trgovini poljoprivrednih proizvoda	3,500,000.00	17.83
Mera 5	Sprovođenje strategija lokalnog razvoja - Leader pristup"	300,000.00	1.53
Mera	Poljoprivredna osiguranja	200,000.00	1.02
Budžet	Ukupno	19,627,000.00	100

MERA 1: ULAGANJA U FIZIČKA SREDSTVA POLJOPRIVREDNIH EKONOMIJA

1. Pravna osnova

- Zakon br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023.);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo br. 06/236 od: 11.12.2024
- Zakon br. 08/L-260 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2024. godinu (Službeni list Republike Kosovo / br. 26 / 29. decembar 2023, Priština);

2. Obrazloženje

Sektor poljoprivrede je doprineo sa 7,2% BDP-u u 2023. godini. Poljoprivredni sektor na Kosovu igra veoma važnu ulogu u pružanju mogućnosti zapošljavanja i stvaranju prihoda. I pored svih ulaganja u poljoprivredni sektor u proteklom periodu, i dalje ostaje nepovoljna struktura farme, male i rasparčene farme, nekonkurentni proizvođači, slaba povezanost sa tržištima su neki od faktora koji ometaju razvoj sektora i sprečavaju sektor da ispuni svoj puni proizvodni potencijal.

Analiza konkurentne sposobnosti kosovske poljoprivrede pokazuje da trenutno samo mali deo farmi može da se takmiči na regionalnom, EU i međunarodnom tržištu. Glavni uzroci ove niske konkurentnosti su mala veličina većine poljoprivrednih preduzeća, rasparčavanje njihovog zemljišta, stare zgrade i oprema, nedostatak finansijskih sredstava za ulaganja i nizak nivo znanja o savremenoj tehnologiji proizvodnje. Pored toga, većina farmi ne ispunjava standarde EU za bezbednost i higijenu hrane, dobrobit životinja i zaštitu životne sredine. S obzirom na činjenicu da je većina farmi mala, čini se razumnim podsticati horizontalnu saradnju između farmera u vidu saradnje proizvođača, što može stvoriti osnovu za naknadne organizacije proizvođača ili udruženja proizvođača, ali i za vertikalnu integraciju farmera, na primer u tržišne veze putem

ugovora o snabdevanju.

Na osnovu komparativnih prednosti koje Kosovo ima u nekoliko sektora kao što su: voće, povrće (uključujući krompir), grožđe i jaja. Planirana mera u ovom programu biće usmerena na podršku ulaganjima u povećanje konkurentnosti, u nove tehnologije i dostizanje standarda EU-a.

2.1 Sektor voća

Kao rezultat dobrih klimatskih uslova, voće se uzgaja u mnogim regionima Kosova. Voće čini značajan deo obradive površine i zauzima oko 2.47%¹nje. Iako je lokalna proizvodnja u većini proizvoda porasla poslednjih godina, i dalje postoji potreba za povećanjem proizvodnje za svežu potrošnju, kao i za zadovoljenje potreba agro-prerađivačke industrije, što ostavlja prostor za proširenje područja sa intenzivnom proizvodnjom voća. Voće se proizvodi na malim površinama i zahteva mnogo rada i angažovanja radne snage.

Korišćenje mehanizacije je na niskom nivou zbog malih površina parcela, ali i zbog nedostatka finansijskih sredstava. Traktori, plugovi, prikolice su stari i samo veliki farmeri mogu da priušte mehanizaciju poput dobrih prskalica ili kombajna. Situacija je bolja u slučaju većih poljoprivrednika, sa savremenim voćnjacima od 5 ha i više.

Trenutno se proizvođači voća suočavaju sa nekoliko problema, kao što su stari voćnjaci i sorte lošeg kvaliteta, nedostatak mogućnosti za navodnjavanje, nedostatak sistema/mreža za zaštitu od grada, nedostatak skladišta za skladištenje voća, loša oprema za sortiranje i pakovanje za promet voća. Tržište zahteva stalne i konstantne količine voća visokog kvaliteta. Dakle, ova podmera uglavnom ima za cilj intenziviranje proizvodnje voća na širem prostoru i postizanje visokih standarda kvaliteta proizvoda. Ciljani korisnici ove podmere su ekonomski održive farme sa tržišno orijentisanom proizvodnjom.

Podmera će se fokusirati na poboljšanje efikasnosti proizvodnje, podršku uspostavljanju/rehabilitaciji novih površina za voćnjake, modernizaciju opreme za uzgoj, sistema za navodnjavanje koji štede vodu, sistema protivgradne zaštite i poljoprivrednih mašina za poboljšanje efikasnosti na farmi, kao i opšte poboljšanje standarda.

Skladišni prostori za voće u zemlji su ograničeni i ako postoje poljoprivrednici koji imaju takve kapacitete, onda samo veliki farmeri. Mali farmeri nemaju skladišta i hladnjače, jer su preskupi za male vlasnike. Poput skladišta, nedostaju i kapaciteti za pakovanje i sortiranje. Biće podržana izgradnja i unapređenje objekata za aktivnosti posle žetve. Podržaće se i dalja ulaganja u korišćenje obnovljive energije.

2.2 Sektor povrća, platenici (uključujući krompir)

Povrće je veoma značajna i perspektivna kultura na Kosovu. Tradicija u uzgoju povrća i dobri klimatski uslovi donose prihod i malim poljoprivrednicima. Iako su perspektivna kultura, proizvodnja povrća nije na zadovoljavajućem nivou zbog niskog stepena upotrebe mašina i kvalitetnih inputa. Sektor povrća pokriva površinu od 8.584 ha² na otvorenim poljima i 583 ha³ u platenicima. Glavno povrće koje se proizvodi su: krompir, paprika, pasulj, bundeva, luk, lubenica, kupus, paradajz, krastavac, dinja itd. Sektor povrća ima mali broj komercijalnih uzgajivača, uglavnom polukomercijalnih i dominiraju samostalni uzgajivači. Generalno gledano, kultivisane površine povrća se ne menjaju tokom godina. Uprkos dobrim klimatskim uslovima, prinos povrća, posebno na otvorenim poljima, ostaje nizak, a to nije samo rezultat strukture farmi

---

¹Zeleni izveštaj 2023

²Zeleni izveštaj 2023

³Zeleni izveštaj 2023

- male farme sa velikom fragmentacijom zemljišta - već i zastarele proizvodne tehnologije. Sektorom dominiraju male privatne farme, sa niskom produktivnošću i prinosom, kao i neefikasnim lancima snabdevanja, sa visokim troškovima sakupljanja i logistike. Trgovina svežim povrćem se često obavlja bez odgovarajuće ambalaže i bez klasifikacije proizvoda.

2.3 Proizvodnja u plastenicima

Površine zasađene usevom u plastenicima imaju porast od 3,65%⁴ od 2021. do 2022. godine. Kulture koje dominiraju u gajenju u plastenicima tokom 2022. godine su: paprika sa 200,99 ha, paradajz sa 221,79 ha i krastavac sa 130,24 ha⁵

Glavno povrće koje se uzgaja u plastenicima su paprike, paradajz, krastavac i zelena salata. Druge dobre opcije su: uzgoj crnog paradajza, bundeve, dinje. Dobar potencijal za uzgoj u plastenicima je i jagoda.

U okviru ove podmere biće obezbeđena podrška izgradnji trajnih plastenika za proizvodnju vlastelinskih stabala i povrća, kao i izgradnja skladišta za posle žetvene obrade, za skladištenje voća i povrća. Potrebe za svežim voćem i povrćem tokom cele godine su sve veće. Ovaj nedostatak na tržištu se najbolje može popuniti proizvodnjom u zatvorenim/zaštićenim prostorijama. Kosovsko tržište se snabdeva svežim voćem i povrćem tokom cele godine, uglavnom uvezenim iz različitih zemalja. Povećanje površina sa staklenicima doprinosi i zameni uvoznih proizvoda domaćim proizvodima, čime se poboljšava i negativni trgovinski bilans zemlje.

2.4 Sektor mesa

Smatra se da sektor mesa ima dobar potencijal, jer je potražnja za mesnim proizvodima velika. Mali broj farmi je usmeren na intenzivan tov sa malim brojem grla. Većina mesa koje se koristi za preradu je iz uvoza. Govedina je najtraženija vrsta mesa na Kosovu, a slede je živina i jagnjetina. Govedina se tradicionalno smatra nusproizvodom mlečnog sektora. Većina teladi potiče sa farmi mleka, tj. ne postoji kompletan i specijalizovan lanac snabdevanja mesom. Tovnice su uglavnom objekti preuređeni iz objekata za proizvodnju mleka ili objekti koje su sami mali farmeri izgradili. Sektorom proizvodnje mesa na Kosovu dominiraju farme sa stadima manjim od 9 grla. U 2022. godini, lokalne farme stoke su snabdevale 40,1% potreba kosovskog tržišta za govedinom, dok je preostalih 59,9% uvezeno.⁶

Proizvodnja živinskog mesa je trenutno veoma niska i opala je poslednjih godina. Lanac marketinga živinskog mesa na Kosovu nije organizovan. Jedan od najvećih proizvođača pilećeg mesa, prodaje preko prodajnih mesta koje organizuje sam proizvođač.

Sa ekonomskim rastom, očekuje se povećanje potražnje za potrošnjom svežeg mesa i mesnih proizvoda na Kosovu. Uvoz mesa i iznutrica za 2023. godinu u odnosu na 2022. smanjen je za 15%. Za razliku od prethodnih godina, gde je uvoz ove kategorije u stalnom porastu.

Uzgajivačima goveda za meso takođe su potrebna ulaganja u štale i objekte za rukovanje. Ulaganja u poljoprivredne mašine za proizvodnju stočne hrane i ulaganja u upravljanje otpadom i stajnjakom su takođe prioritet. Postoji potreba za izgradnjom novih modernih štala i farmskih objekata za uzgoj životinja za meso, u skladu sa postojećim standardima za dobrobit životinja i životnu sredinu. Potrebna je poljoprivredna oprema kao što su: sistem vodosnabdevanja, sistem za hranjenje, stajsko uklanjanje stajnjaka, poljoprivredna mehanizacija, posebno za proizvodnju, skladištenje, pripremu, upotrebu i distribuciju stočne hrane.

⁴Zeleni izveštaj2023

⁵Istraživanje poljoprivrednih ekonomija 2023

⁶Zeleni izveštaj2023

Značaj sektora svinja na Kosovu i dalje ostaje nizak u poređenju sa drugim sektorima stočarstva, gde kategorija svinja čini samo 8% ukupnog broja životinja.

Prema Popisu poljoprivrede (2014), na Kosovu postoje 6.302 poljoprivrednih ekonomija koja drže 34.188 svinja ili u proseku 5 grla po poljoprivrednoj ekonomiji. U 2022. godini broj svinja je dostigao 45.420 grla⁷. Većini ovih ekonomija potrebna su ulaganja u moderne štale i objekte za rukovanje kako bi se povećao broj i poboljšali uslovi za zdravlje i dobrobit životinja.

2.5 Sektor mleka

Kravlje mleko je najvažniji stočarski proizvod. Poslednjih godina uloženi su naponi da se proizvodnja mleka prebaci sa proizvodnje za potrebe porodice u proizvodnju za tržište.

Količina proizvedenog/isporučenog mleka i dalje je mala i ne zadovoljava potrebe tržišta i prerađivačkih kapaciteta, što prerađivače gura da uvoze mleko. Unapređenjem uslova za uzgoj, primenom dobre poljoprivredne prakse na farmama mleka, povećaće se proizvodni kapaciteti farmi i mleko visokog kvaliteta. U cilju povećanja proizvodnih kapaciteta za mleko, Ministarstvo će ove godine podržati samo povećanje fonda rasplodnih junica/krava muzara.

Nezadovoljavajući kvalitet svežeg mleka naterao je MPŠRR da sprovede šemu direktnih plaćanja za kvalitet.

Dok neka sabirna mesta ispunjavaju standarde bezbednosti hrane, i dalje im je potrebno ulaganje da bi se ispunili i povećali standardi bezbednosti hrane. Paralelno sa intenziviranjem proizvodnje, mora se zaštititi i životna sredina od negativnog uticaja proizvodnje.

U 2022. godini muzne krave predstavljaju 52% ukupnog broja goveda. Ukupna proizvodnja mleka u 2022. godini iznosila je 276 hiljada tona, što je za oko 1% manje u odnosu na 2021. godinu jer je i broj muznih krava bio manji. Trgovinski bilans ostaje negativan sa 36,7 miliona €. Potrošnja po stanovniku iznosila je 165 l godišnje, što znači da osoba troši oko 0,45 l dnevno, uključujući mleko i proizvode od njega.

MPŠRR od 2023. godine podržava nabavku rasplodnih junica i krava muzara ove rase, sa ciljem povećanja proizvodnje i unapređenja rase.

Proizvodnja mleka od sitnih preživara (ovce i koze) je uglavnom zatvoren ciklus, od proizvodnje mleka do prerade sira i prodaje (marketinga) na farmi. Većina proizvođača koji drže male preživare su male farme sa uglavnom tradicionalnom stočarskom praksom. Napori za razvoj i modernizaciju farmi su nedovoljni: sporo prihvatanje tehnologije (npr. upotreba opreme za mužu); neadekvatan smeštaj životinja, obično sa niskim nivoom blagostanja. Ovaj sektor ima veliku potrebu za ulaganjima u modernizaciju štala, infrastrukturnih objekata, za korišćenje sistema za mužu itd.

2.6 Sektor grožđa

Površine vinograda su uglavnom male, dok se grožđe proizvodi na 3.472 ha vinograda. Prosečan prinos od 6,8 t/ha. Kosovo ima 951 ha vinograda stonog grožđa, sa godišnjom proizvodnjom od 7.045 t, gde je potrošnja pokrivena sa 74% i 2.521 ha vinograda vinove loze, sa proizvodnjom od 16.461/t grožđa za vino.⁸

Troškovi proizvodnje su visoki, delom zbog starih vinograda, malih parcela i stare mehanizacije. Stono grožđe proizvedeno u zemlji, suočava se sa jakom konkurencijom od strane uvoza koje je dobro kategorisano i upakovano. Prioritet će imati proizvodnja stonog grožđa, ali bez zanemarivanja proizvodnje vinskog grožđa. Ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju

⁷Zeleni izveštaj2023

⁸Vinogradarstvo i vinarstvo Kosova 2023

proizvodnje i plasmana grožđa neophodna su za konkurentnost sa uvoznim proizvodima. Sektoru grožđa su potrebna specifična rešenja; za stono grožđe pravi način bi bio sadnja novih vinograda i presađivanje savremenih sorti bez semena, navodnjavanje kap po kap (po potrebi), postavljanje protivgradnih mreža, opremanje frižiderima ili hladnjačama za skladištenje grožđa posle berbe.

2.7 Sektor jaja

Sektor proizvodnje jaja je relativno dobro konsolidovan. Proizvodnja jaja na komercijalnim farmama se procenjuje na oko 363 miliona jaja (2022)⁹. Prosečna potrošnja po glavi stanovnika je izračunata na oko 206 jaja/godišnje, i možemo reći da Kosovo zadovoljava oko 99% potreba za potrošnjom jaja.

Kvalitet kokošjih jaja je dobar, tako da sektor jaja ima potencijal za ekspanziju na inostranom tržištu. Većina proizvođača primenjuje sistem držanja na konvencionalne kaveze. Da bi se zaštitilo zdravlje i dobrobit životinja, istovremeno i da bi se ispunili evropski standardi, ulagaće se samo u poboljšane kaveze (prema standardima EU) ili u držanje na podu i besplatne sisteme smeštaja na otvorenom. Da bi se poboljšala efikasnost srednjih proizvođača, prioritet će imati farme srednje veličine sa između 5.000 i 25.000 koka nosilja, koje mogu da izdrže velika kretanja cena tokom godina i da se takmiče na dinamičnom tržištu.

Biće obezbeđena podrška za poboljšanje efikasnosti proizvodnje ulaganjem u bolju opremu štala i higijenu štala (ventilacija, sistem vode, sistem za sakupljanje jaja, itd.). Upravljanje stajskim đubrivom i drugim otpadom treba poboljšati, jer negativan uticaj intenzivnog stočarstva na životnu sredinu može biti veliki ako se njime ne rukuje na pravi način. Savetodavne usluge na Kosovu treba poboljšati kako bi se obezbedila odgovarajuća obuka srednjim i malim proizvođačima u proizvodnji stočne hrane, radu i održavanju poluautomatskih linija za sakupljanje i kategorizaciju jaja.

2.8 Sektor žitarica (pšenica i kukuruz):

Pšenica se u većini zemalja sveta smatra strateškom kulturom, a kao takva se smatra i na Kosovu, ima veliki ekonomski značaj, posebno ako se gaji na velikim površinama. Na osnovu strateškog i ekonomskog značaja ovoga, ispada da je reč o delatnosti koja treba da bude uključena u poljoprivredne politike i da bude deo podrške čak i grantovima.

Posle pšenice, kukuruz je najvažnija kultura za naše agroekološke uslove, Kukuruz je kultura koja se koristi za promet useva u pšenici i predstavlja glavnu nutritivnu osnovu za stočarski sektor.

Uzgoj žitarica u našoj zemlji, kao i prethodnih godina, nastavlja da bude jedna od osnovnih delatnosti većine poljoprivrednika. Naime, različiti regioni se odlikuju velikim površinama žitarica, jer od toga poljoprivrednici vide najveću korist, koristeći ove useve kao hranu za životinje, koje drže na svojim stočnim farmama.

¹⁰Ukupna površina zasađena žitaricama u 2022. godini iznosila je 124.618 ha, što je za 140 ha više nego 2021. godine. I 2022. godine, dve glavne kulture, pšenica i kukuruz, čine najveću površinu žitarica, 64% ili 79.984 ukupne površine žitarica.

U 2022. godini povećana je proizvodnja u svim kulturama. Proizvodnja pšenice i kukuruza povećana je za 2,8%, ječma i ova za 4,8%, raži za 5,8% i ostalih žitarica za 12,5%.

---

⁹Zeleni izveštaj2023

¹⁰Zeleni izveštaj2023

Od ukupne površine zasađene žitaricama , 71% je subvencionisano kroz program direktnih plaćanja, dok je u proizvodnji subvencionisana samo količina pšenice, gde je količina subvencionisane pšenice činila 20% ukupne proizvodnje pšenice.

U 2022. godini, prosečna potrošnja pšenice po glavi stanovnika, uključujući i proizvode koji sadrže pšenicu, iznosila je 213 kg.

U 2022. godini 31,9% ukupne površine zasađene žitaricama je zasađeno kukuruzom. Sa proizvedenom količinom od 175.226 tona, Kosovo pokriva 81% svojih potreba, pri čemu se najveći deo koristi kao stočna hrana. Za opšte potrebe uvozi se i kukuruz, a trgovinski bilans je i dalje negativan u iznosu od 16,7 miliona. €, koja se produbila zbog viših cena u 2022. godini, uprkos činjenici da je uvezena količina manja u odnosu na 2021. Prosečna potrošnja po glavi stanovnika za kukuruz, uključujući i proizvode koji sadrže kukuruz, u 2022. godini iznosila je 40 kg.

Što se tiče površina sa pšenicom, u 2023. godini zasađeno je 80.025 ha, proizvodnja: 303.496 t. Dominiraju male farme površine; 1-5 ha, zatim srednja gazdinstva: 5-10, dok su velika gazdinstva: preko 10 ha u manjem broju.

Ukoliko se analiziraju trendovi rasta prinosa zrna-pšenice, 2024. godina je rekordna: 4.871 kg/ha, dok je prosečni prinos ostvaren tokom godina doveden sa 3.500 - 4.600 kg/ha. Navedeni podaci su pokazatelji zbog kojih je neophodna podrška ovom sektoru kroz grantove (mehanizacija i oprema).

Na osnovu zahteva za obezbeđivanjem hrane za ljude i životinje (stanje koje je stvoreno u svetu nakon pandemijske krize), izneta je potreba podrške ovom sektoru kroz modernizaciju mašina , što će direktno uticati na povećanje proizvodnih kapaciteta i smanjenje troškova. proizvodnje i to će odražavati nezavisnost od uvoza, prvo za pšenicu, a zatim i za kukuruz.

3. Opšti ciljevi

- Povećanje efikasnosti, konkurentne sposobnosti i održivije poljoprivredne proizvodnje u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, uz progresivno usklađivanje sa standardima EU, jačajući pozicije farmera u lancu ishrane i podršku osnaživanju žena farmera i mladih farmera u otvaranju radnih mesta.
- Unapređenje poljoprivredno-prehrambenog sektora prema potražnji potrošača za kvalitetnom, bezbednom hranom za dobrobit životinja.
- Doprineti ublažavanju klimatskih promena, kao i održivoj proizvodnji energije, i promovisati održivo upravljanje prirodnim resursima, kao što su voda, zemljište i vazduh.

3.1 Specifični ciljevi

Sektor voća i povrća (uključujući krompir):

- Povećati proizvodnju voća i povrća (uključujući krompir i rasad za stakleničko povrće) u komercijalne svrhe;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja relevantnih nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem nove opreme, savremene mehanizacije, sistema za navodnjavanje i digitalizacije farme;
- Smanjenje gubitaka nakon žetve kroz ulaganja u farmu, tehnologiju skladištenja, infrastrukturu i opremu za fazu nakon žetve, uključujući kapacitete za hlađenje, sortiranje i pakovanje;

- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na farmi;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Unapređenje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor mleka i sektor mesa:

- Povećana proizvodnja u specijalizovanim farmama;
- Povećanje stočnog fonda i raso poboljšanje;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farme korišćenjem nove opreme, mehanizacije; savremena oprema za upravljanje otpadom i digitalizaciju farme;
- Smanjenje oslobađanja azot-oksida i metana kroz pravilan tretman organskog đubriva i izbegavanje zagađenja površinskih i podzemnih voda;
- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na farmi;
- Proizvodnja obnovljive energije;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Poboljšanje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor grožđa:

- Povećanje proizvodnje stonog i vinskog grožđa;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem kvalitetnih sadnica i savremene mehanizacije, uključujući korišćenje đubriva i pesticida, kao i digitalizaciju sektora;
- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na farmi;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Poboljšanje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor jaja:

- Unapređenje i proširenje postojećih proizvodnih kapaciteta;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farmi korišćenjem nove opreme, savremene mehanizacije i digitalizacije sektora;
- Smanjenje oslobađanja azot-oksida i metana pravilnim tretmanom organskog đubriva;
- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Proizvodnja obnovljive energije;
- Poboljšanje lanca vrednosti (integracija farmera sa kupcima njihovih proizvoda).

Sektor žitarica (pšenica i kukuruz):

- Povećana proizvodnja u specijalizovanim farmama;
- Unapređenje kvaliteta i bezbednosti u cilju ispunjavanja nacionalnih i EU standarda;
- Modernizacija farme upotrebom nove i savremene opreme,

- Podrška u otvaranju radnih mesta na farmi;
- Očuvanje i efikasno korišćenje poljoprivrednih inputa i opreme na farmi;
- Zaštita životne sredine i rešavanje klimatskih promena;
- Pобољшanje lanca vrednosti. (integracija poljoprivrednika sa kupcima njihovih proizvoda).

4. Povezanost mere sa drugim merama Programa

Podržavanjem Mere 1 „Ulaganja u fizička sredstva poljoprivrednih ekonomija“ obezbeđena je sirovina za prerađivačku industriju, koja je podržana u okviru Mere 3 „Ulaganja u fizička sredstva za prerađivanje i plasman poljoprivrednih proizvoda“. Agrobiznisi, kao prerađivači sirovina, obezbeđuju tržište poljoprivrednicima.

Tokom sprovođenja Mere 1, istovremeno su ispunjeni i neki zahtevi koji proizilaze iz Mere 4 „Mere za agroekologiju, klimu i organsku poljoprivredu“. Poljoprivrednici sa malim proizvodnim površinama svoje proizvode mogu da prodaju korisnicima Mere 7 „Diverzifikacija farmi i razvoj poslovanja“.

Povezivanje ove mere sa merom poljoprivrednog osiguranja.

5. Korisnici

Korisnici ove mere su farmeri, kao što je definisano Zakonom br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju;

Svi aplikanti ove mere moraju biti upisani u registar poljoprivrednih farmi. Sertifikat farmera (NJF) mora biti na ime aplikanta;

Ukoliko je aplikant preduzeće, sertifikat NJF-a mora biti i na ime preduzeća;

6. Zajednički kriterijumi prihvatljivosti

- Ukoliko je aplikant fizičko lice, mora imati najmanje 18 godina, ali ne još 65 godina. U slučaju preduzeća, ovaj kriterijum se ne primenjuje;
  - Fizičko lice mora imati završenu najmanje obaveznu osnovnu školu (8 ili 9 godina).
  - Aplikant mora da ima najmanje dve (2) godine radnog iskustva u oblasti u kojoj aplicira, dok oni koji nemaju dve godine radnog iskustva moraju da pohađaju kurseve obuke sa najmanje 20 sati nastave iz oblasti za koju apliciraju, a koji će biti završen pre poslednjeg zahteva za plaćanje. Ovaj kriterijum ne važi za diplomce poljoprivrede ni u srednjoj školi ni na fakultetu.
  - U slučaju preduzeća, pomenuti uslov se odnosi na vlasnika, zaposlenog ili ovlašćeno lice preduzeća. Zaposleni u preduzeću ili ovlašćeno lice mora imati ugovor o radu najmanje pet (5) godina od momenta apliciranja;
  - Aplikanti moraju imati svoje poreske obaveze uređene i to:
    - Fizička lica, porez na imovinu, dok
- Preduzeća, porez na dobit korporacija;
- Ukoliko je zemljište ili neka druga imovina u koju će se ulagati u zajedničkom vlasništvu, aplikant mora da donese saglasnost suvlasnika sa kopijama njihovih ličnih dokumenata; U saglasnosti se mora navesti da li se saglasnost odnosi samo na udeo aplikanta ili i na udeo suvlasnika;
  - U slučaju da je zemljište u posedovanom listu planinsko ili šumsko zemljište, ili druge kategorije, i na terenu je poljoprivredno zemljište, aplikant, ukoliko planira da ga koristi

kao poljoprivredno zemljište, mora prvo da promeni namenu zemljišta. u katastru i potom da aplicira;

- U slučaju zemljišta datog u zakup od strane APK ili PAK-a, prihvataju se i šumska zemljišta pod uslovom da se uz aplikaciju prilaže potvrda APK ili PAK-a da je navedeno zemljište poljoprivredno zemljište;
- Fizička lica korisnici projekata čija je vrednost prihvatljivih ulaganja veća od 30.000€, ili korisnici koji su prijavili nove radnike u biznis planu i za koje su bodovani, pre potpisivanja ugovora sa ARP-om, moraju da registruju preduzeća kao pravno lice. ili individualni biznis, dok se ulaganja/troškovi sprovođenja projekta moraju fakturisati na ime preduzeća;
- Korisnici koji su se obavezali da će imati zaposlene u poslovnom planu moraju biti registrovani u ARBK barem kao individualni biznis i sve isplate moraju biti izvršene sa poslovnog računa;
- Svi aplikanti koji imaju aktivni biznis registrovan u ARBK-u sa aktivnostima u poljoprivrednom sektoru moraju aplicirati kao biznis - Izuzetak čine aplikanti koji su suvlasnici u biznisu.
- Svi korisnici projekata u vrednosti većoj od 50.000 evra dužni su da prime studenta/novodiplomiranog na stručnu praksu u trajanju od 6 meseci, ukoliko za to postoje zainteresovani. Stoga, ovi aplikanti u svom biznis planu predviđaju posvećenost studenta/novodiplomiranih.
- U slučaju angažovanja studenata, ovo se radi uz overen ugovor o praktičnom radu u vrednosti od 2100 evra bruto na 6 meseci i biće 100% finansiran javnom podrškom (Procedure plaćanja će biti opisane u vodiču za poljoprivrednike).
- Studenti i tek diplomirani studenti, do godinu dana nakon diplomiranja, na smeru poljoprivrede ili veterine moraju imati istu ili sličnu stručnu spremu kao i sektor za koji apliciraju. Ovo važi i za angažovanje studenata mater studija, ali ne važi za studente koji su prethodnih godina bili angažovani na projektima.
- Svi aplikanti koji konkurišu za vrednost veću od 30.000 - 50.000 evra sadašnjih ulaganja, dužni su da u biznis planu prikažu angažovanje učenika stručnih poljoprivrednih škola u periodu od 6 meseci. Angažovanje studenata je opcionalno, ako ima zainteresovanih. MPŠRR raspisuje javni oglas za studente/novodiplomirane koji su zainteresovani za obavljanje stručne prakse . Angažovanje učenika će biti u skladu sa Administrativnim uputstvom br. 02/2024 za sprečavanje i zabranu opasnih oblika dečijeg rada.
- Po završetku nastave/praktičnog rada (u roku od šest meseci) učenika/novodiplomiranih i učenika, poljoprivrednik/korisnik je dužan da izda potvrdu o završenoj nastavi/praktičnom radu.
- U slučaju bolesti koje nanose štetu velikom broju životinja/ptica, mora se obezbediti AHV sertifikat, ako postoji masovno uginuće od drugih uzroka, uzrok uginuća mora dokumentovati nadležna institucija, o čemu treba obavestiti AHV.
- Svi korisnici projekata ruralnog razvoja su u obavezi da održavaju svoja ulaganja prema odobrenom projektu tokom 5 godina nakon izvršenja poslednje uplate od strane ARP-a. Ukoliko ne održava ulaganja, korisnik je dužan da vrati finansirani iznos javne podrške;
- Aplikant može biti izabran kao potencijalni korisnik, ali ne može potpisati novi ugovor sa ARP-om, ako nije završio i održava preliminarno ulaganje.
- Korisnici projekata Ministarstva mogu da apliciraju za renoviranje pre isteka perioda postavljanja relevantnog projekta.

6.1 Ekonomska održivost

Aplikant mora da dokaže ekonomsku održivost farme kroz biznis plan, na osnovu rezultata koje želi da postigne, kroz merljive pokazatelje, predstavljene u projektu; Planirana ulaganja moraju biti u skladu sa proizvodnim kapacitetom. Prilikom ocenjivanja aplikacija, na osnovu biznis plana, službenici ARP-a dužni su da odbiju deo ulaganja koji je suprotan ovom principu.

U slučajevima kada je vrednost projekta aplikanta veća od 50.000 evra, aplikant mora da dostavi dokaz o svom finansijskom stanju:

- Kao dokaz, registrovani pravni subjekat mora da dostavi izveštaje o prihodima agrobiznisa za prethodnu godinu koje je dostavio PAK-u.
- Fizičko lice mora da dokaže bankarski promet poslednjih 12 meseci pre datuma godine prijave.

Aplikant, fizičko i pravno lice, mora dokazati da je postojao finansijski promet u iznosu od najmanje 50% vrednosti sufinansiranja od strane aplikanta/korisnika;

6.2 Minimalni nacionalni/EU standardi

Nacionalni standardi za zdravlje životinja, dobrobit životinja i zaštitu životne sredine predstavljeni su u vodiču za aplikante;

One moraju biti ispunjene najkasnije pre zahteva za poslednju isplatu i overene u slučaju kontrole službenog lica u mestu ulaganja;

U slučaju ulaganja u nove voćnjake i vinograde, pre potpisivanja ugovora o sufinansiranju, korisnik granta mora doneti hemijske i fizičke analize zemljišta sa pozitivnom preporukom o prihvatljivosti za planirano ulaganje. U slučaju da je preporuka negativna, odobravanje granta se odbija.

6.3 Drugi kriterijumi prihvatljivosti

Korisnici projekata čija je vrednost prihvatljivih ulaganja veća od 30.000€, ili korisnici koji su prijavili nove radnike u biznis planu i za koje su bodovani, pre potpisivanja ugovora sa ARP-om, moraju da registruju svoja preduzeća kao pravno lice ili individualni biznis i ulaganja/troškovi sprovođenja projekta moraju se fakturisati na ime biznisa;

Projekte finansirane Programom ruralnog razvoja 2024 nije dozvoljeno da finansira Kancelarija EU na Kosovu ili bilo koji drugi lokalni ili međunarodni javni donator. U slučaju da se dokaže da je korisnik dobio podršku za isti projekat od drugog donatora, podrška mu se ne daje ili ako ju je dobio biće prinuđen da vrati primljena sredstva, a biće mu primenjene kaznene mere u skladu sa zakonom;

Ukoliko je potencijalni korisnik prethodno bio korisnik nekog projekta iz MPŠRR-a u (5) poslednjih pet godina i nalazi se u periodu praćenja, službenici za procenu projekta štampaju informativno pismo za odobrenje tog projekta i u slučaju prve kontrole na licu mesta, inspektori prvo proveravaju projekat prethodnih godina. Ako projekat nije održavan i/ili nije funkcionalan, novi ugovor se ne može zaključiti;

Sva sredstva koja se odnose na ulaganje i za koje postoje relevantne rubrike u aneksu NJF-a moraju biti registrovana u Registru farmi;

Svi ugovori o zakupu moraju biti noterizovani ili overeni od strane suda, osim ugovora o zakupu sa Kosovskom agencijom za šumarstvo (KAŠ), Kosovskom agencijom za privatizaciju (KAP) i opštinom, koji ne moraju biti overeni;

Zemljišta privatizovana od strane KAP-a, koja su u imovinskom listu predstavljena kao „zemljište dato u zakup na 99 godina“ tretiraju se kao zemljište u vlasništvu privatizatora. Čak i zemljište koje su kupili privatizatori tretiraju se kao zemljište u vlasništvu kupca;

Zemljišta sa nedovršenom komasacijom prihvataju se rešenjem nadležnog organa, odnosno i bez vlasničkog lista;

Mesto/zemljište/objekat pod hipotekom gde se realizuje ulaganje nije prihvatljivo za ulaganje, bilo u vlasništvu ili pod zakupom, dok je zemljište kao dokaz za ulaganje u mašine, opremu ili kao osnova za ishranu životinja prihvatljivo čak i ako je pod hipotekom;

Izvršiti digitalizaciju parcele u koju se ulaže:

U slučaju da parcele fizički graniče jedna sa drugom, prihvataju se kao jedna parcela, čak i u slučajevima kada je jedna u zakupu, a druga u vlasništvu;

Svi korisnici koji su u svom biznis planu naveli da će otvarati nova radna mesta dužni su da ih otvore i dokažu uplatom penzijskog doprinosa i poreza na zarade, počev od poslednjeg meseca pre podnošenja zahteva za poslednju uplatu.

Korisnici su u obavezi da ova radna mesta budu popunjena radnicima sa punim radnim vremenom sve dok traje period praćenja.

Ugovor o zakupu nije neophodan samo u slučajevima kada su vlasnik zemljišta i aplikant suvlasnici, u bračnoj zajednici ili u krvnoj liniji bez granica (npr.: pradede, roditelji, deca, unuci po osnovu zakon na snazi), a to se dokazuje kroz izvod iz matične knjige venčanih, ili izvod iz matične ili izvod iz matične knjige umrlih. Takođe, podnosilac zahteva mora dostaviti izjavu pod zakletvom kojom dokazuje da je potencijalni naslednik zemljišta sa kojim je konkurisao za ulaganje knjige rođenih ili Obračun novih radnih mesta će se vršiti na osnovu tabele koja je predstavljena u vodiču za aplikante ali ne više od onoga što je navedeno u biznis planu i za to su dobijali bodove prilikom ocenjivanja.

Svi aplikanti prilikom apliciranja moraju dostaviti;

Sertifikat o posedovanju (Posedovani list) na parceli u koju će se ulagati (u slučajevima kada se zemljište/objekat uzima pod zakup, posedovani list zemljišta na kojem se nalazi zemljište/objekat mora biti na ime zakupodavca).

U slučaju da se zemljište/objekat izdaje pod zakup, potreban je overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina. Ako je ugovor potpisan i overen pre datuma apliciranja, mora da obuhvata vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;

Notarski overeni ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca) da se ulaganje izvrši u njegovo zemljište/objekat;

Ukoliko je zemljište /objekat u koji će se ulagati u zajedničkoj svojini, aplikant mora da ponese

saglasnost suvlasnika i kopije lične karte; U saglasnosti mora biti navedeno da li se saglasnost odnosi samo na udeo aplikanta ili i na udeo suvlasnika.

Kopija plana parcele na kojoj će se izvršiti ulaganje;

Aplikant mora popuniti Izjavu pod zakletvom, kojom dokazuje da je potencijalni naslednik zemljišta;

Pored ovih dokumenata, u slučaju izgradnje, proširenja ili renoviranja objekata, potrebna su i sledeća dodatna dokumenta:

Predračun troškova materijala i pripremnih radova, posebno pripremljen dokument (ne deo biznis plana) od strane aplikanta ili uz pomoć građevinara;

Dokaz iz opštine koji potvrđuje da planirano ulaganje nije zabranjeno na mestu predviđenom za izgradnju ili proširenje;

Kopija skica objekta koje nisu potrebne u slučaju ulaganja u renoviranje objekata i za opremu;

Korisnik, prilikom podnošenja zahteva za isplatu ARP-u, mora dostaviti i građevinsku dozvolu nadležnog organa opštine u slučaju izgradnje ili proširenja; Građevinska dozvola je potrebna u svim slučajevima izgradnje/dogradnje površine veće od 10m²; Nije potrebno za projekte renoviranja. U slučaju izgradnje/dogradnje površine veće od 10m² potrebna je građevinska dozvola;

6.4 Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

U okviru ovih ulaganja podržava se proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora za „sopstvenu potrošnju“ (tj. proizvedena/skladištena električna energija u mreži je u proseku jednaka utrošenoj električnoj energiji tokom godine). Ovo se opravdava činjenicom da, pošto se električna energija ne može skladištiti, ako se ne potroši, može se pustiti u mrežu, elektromreža se može zamisliti kao skladište električne energije u koje se unosi i povlači tokom godine u sličnim količinama i različitim tempom.

Koncept „sopstvene potrošnje“ treba proveriti u fazi u kojoj se projekat podnosi/ocenuje. Ulaganje se smatra prihvatljivom kada (teoretski) energetska kapacitet postrojenja za obnovljivu energiju („ulaganje“) ne prelazi 120% trogodišnje prosečne potrošnje domaćinstva.

U slučaju novih farmi ili u slučaju farmi koje su značajno promenile veličinu svoje delatnosti u poslednje tri godine, očekivanu potrošnju mora proceniti ARP.

7. Posebni kriterijumi prihvatljivosti

Sektor voća (jabuke, kruške, šljive, višnje, orasi, lešnici, kesteni, trešnje, kajsije, breskve, dunje, jagode, maline, kupine, borovnice i aronija).

- U trenutku apliciranja za ulaganja u sektor voća, aplikanti moraju dokazati da poseduju površinu poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu, najmanje 1 hektar za stablasto voće (jabuke, kruške, šljive, višnje, orasi, lešnik, kesten, trešnja, kajsija, breskva i dunja) i/ili 0,35 hektara za bobičasto voće (jagoda, malina, borovnica, kupina i aronija). Minimalna površina parcele za bobičasto voće mora biti 0,10 hektara, a za stablasto voće 0,35 hektara;
- Korisnici za osnivanje novih voćnjaka, pre zahteva za isplatu, ako kupuju sadnice proizvedene na Kosovu, moraju dostaviti kopiju fitosanitarnog sertifikata o zdravstvenom statusu sadnog materijala koji ispunjava kriterijum CAC (Conformitas Agraria Communitatis) i kopiju dozvole proizvođača, dok oni koji kupuju sadnice uvezene iz zemalja EU, moraju dostaviti kopiju fitosanitarnog sertifikata o zdravstvenom

stanju sadnog materijala koji ispunjava najmanje CAC kriterijum izdat od proizvođača, sertifikat o poreklu i uvozna dozvola kompanije uvoznika;

- Zasađene sadnice stablastog voća moraju imati zalepljenu etiketu sertifikacione institucije na telu;
- Samo za aplikante sa tri (3) ili više hektara površine poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu, (ugovor o zakupu mora biti na najmanje 10 godina računajući od godine apliciranja, ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za apliciranja moraju pokrivaju vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja) stablastim i bobičastim voćem, prijava za izgradnju objekata dozvoljena je za radnje nakon berbe i tretman, kao što su hladnjače, mašine za klasifikaciju, čišćenje, pakovanje, itd.;
- Ulaganja za skladišta za skladištenje i za kupovinu traktora za voće su dozvoljena samo za aplikante sa postojećim voćnjacima od 3 (tri) ili više ha (sa voćem) u trenutku apliciranja, što se mora dokazati primanjem direktnih plaćanja najmanje dve godine u poslednje 3 godine;

Sektor povrća (uključujući krompir)

- U trenutku apliciranja za ulaganja u skladišta za povrće (uključujući krompir), aplikanti moraju dokazati da imaju najmanje 3 hektara poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu (ugovor o zakupu mora biti najmanje 10 godina, računajući od godine apliciranja, ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za apliciranje, moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja).
- Aplikanti za traktor za povrće na otvorenom, uključujući krompir, moraju dokazati da imaju najmanje 3 hektara poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu zasađenog povrćem na otvorenom, uključujući krompir (ugovor o zakupu mora biti na najmanje 10 godina računajući od godine apliciranja, ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka apliciranja moraju da pokrivaju vremenski period od najmanje 5 godine od dana odobrenja).
- Aplikanti za skladište i traktor sa površinom od 3 hektara poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu, koji uzgajaju povrće na otvorenom, uključujući krompir, moraju da dokažu da su korisnici subvencija dve godine u roku od poslednje 3 godine, odlukom o dobijanju subvencija

Plastenici i plastenici za rasad

- U trenutku apliciranja za ulaganja u nove trajne plastenike, aplikant mora da dokaže da ima najmanje 0,12 hektara obradivog zemljišta registrovanog u Registar farmi u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu (ugovor o zakupu mora biti na najmanje 10 godina, računajući od godine apliciranja, ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka apliciranja, moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja). Minimalna veličina nepodeljenog staklenika je 0,10 ha.

Sektor mesa

- Za ulaganja u sektoru mesa (tov teladi i svinja), aplikanti nisu u obavezi da imaju telad/svinje u trenutku apliciranja, ali pre zahteva za poslednju isplatu moraju imati najmanje 20 grla teladi, odnosno 40 svinja po tovu sa matricama Republike Kosovo, registrovanim u Registar identifikacije životinja ili zemalja EU-a, a to se mora dokazati relevantnim dokumentima i njihovim prisustvom u štali. Aplikanti koji apliciraju za izgradnju štale za telad i svinje moraju u svoj projekat uključiti i objekat za skladištenje

stajnjaka dovoljnog kapaciteta za najmanje 3 meseca (vidi listu minimalnih nacionalnih standarda).

- U slučaju ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju za obradu zemljišta, tokom apliciranja, aplikanti za tov teladi moraju da dokažu da imaju najmanje 0,20 hektara poljoprivrednog zemljišta po grlu teleta (površina zemljišta mora biti u odnosu na broj grla na kraju ulaganja predstavljenog u biznis planu) u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje 5 godina.

Sektor mleka

Farmeri koji apliciraju za povećanje stočnog fonda (rasplodne junice/krave muzare) moraju da imaju izgrađenu štalu prema zootehničkim kriterijumima definisanim u vodiču za farmere i da imaju dovoljan kapacitet za uzgoj beneficiranih grla, što se dokazuje i fotografijama, tabelu imovine u projektu i stvarno stanje koje je konstatovao terenski inspektor.

Za investicije u sektoru mleka od krava, aplikanti nisu obavezni da imaju krave/junice u vreme podnošenja zahteva, ali pre zahteva za poslednju isplatu moraju imati najmanje 10 krava sa matricama Republike Kosovo ili zemalja EU - , upisana u Registar za identifikaciju životinja, a to se mora dokazati relevantnim dokumentima i prisustvom u štali;

Farmer koji poseduje krave/junice moraju biti stare: 18 meseci - 12 godina.

- **Maksimalan broj grla koje aplikant/korisnik može dobiti.**

Broj krava/stada koje korisnik projekta može kupiti je sledeći:

Aplikanti koji u trenutku apliciranja imaju 0 do 5 krava moraju osigurati 5 krava/junica samofinansiranjem i kupiti još 5 uz javnu podršku kako bi na kraju ulaganja imali najmanje 10 krava/junica, prema definisanim kriterijumima./

Oni koji u trenutku apliciranja imaju više od pet krava/junica, mogu uz državnu podršku da kupe čak i onoliko grla koliko poseduju, ali ne više od 25 grla a ne manje od 5 grla. Broj postojećih grla mora biti dokazan spiskom životinja iz AHV i njihovo prisustvo u štali u vreme prve terenske provere.

- **Rase prihvatljive za kupovinu**

1. Holstein (crno-belo i crveno-belo)¹¹
2. Simental
3. Montbeliarde
4. Brown Swiss
5. Tarentaise.

- Starost rasplodnih junica/krava muzara kupljenih kroz projekat ne bi trebalo da bude mlađa od 18 meseci i ne starija od 36 meseci.
- Starost rasplodnih junica/ krava muzara u vlasništvu farmera ne sme biti mlađa od 18 meseci i ne starija od 12 godina.
- Na osnovu prioriternih sektorskih potreba za smanjenjem uvoza mleka i mlečnih proizvoda, ove godine budžet za ovu podmeru biće potrošen samo za nabavku rasplodnih junica/ krava muzara rase (registrovane i sa pedigreeom). (što će biti jedina investicija prihvaćena u sektoru mleka/ krava muzara – junica
- Aplikanti za ulaganja u sektoru proizvodnje mleka od sitne stoke moraju imati najmanje 130 ovaca ili 130 koza, registrovanih u Registar farme i Registar za registraciju i

---

¹¹Ova rasa nije podržana za planinska područja iznad nivoa mora iznad 700 m.

identifikaciju životinja (RRIŽ) u AHV

- Aplikanti iz sektora ovaca/koza imaju pravo da apliciraju za izgradnju štale, ali nisu u obavezi da izgrade skladište stajnjaka.
- Tačke za prikupljanje mleka: Moraju imati dugoročne ugovore (dok traje period kontrole ili više) sa najmanje 5 farmera koji zajedno uzgajaju najmanje 30 krava muzara.
- U slučaju ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju za obradu zemljišta, aplikanti moraju dokazati da imaju najmanje 0,5 hektara poljoprivrednog zemljišta **za najmanje 0,05 hektarapoljoprivrednog zemljišta** po grlu ovaca/koza, (površine zemljišta moraju biti u odnosu na broj grla na kraju investicije, prikazanih u biznis planu) u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje pet (5) godina.

Sektor grožđa

- U trenutku apliciranja, aplikanti za ulaganja u sektor grožđa moraju dokazati da poseduju poljoprivredno zemljište u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu (ugovor o zakupu mora biti na najmanje 10 godina računajući od godine apliciranja, ugovori o zakupu potpisani i overeni pre perioda apliciranja, mora da obuhvata vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja) i najmanje 0,50 hektara. Minimalna površina parcele mora biti 0,10 hektara; Ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za apliciranje, moraju da pokrivaju vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja i da budu registrovani u Vinogradarski registar i Registar farme.
- U slučaju ulaganja u traktore, kao i skladišta za tretman posle žetve, podnosioci zahteva moraju dokazati da imaju najmanje 3 hektara vinograda, u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu najmanje 10 godina. Ugovori o zakupu potpisani i overeni pre roka za apliciranje, moraju da obuhvataju vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja i da budu registrovani u Registar vinograda i Registar farme.

Sektor jaja

- Aplikanti za ulaganja u sektor jaja moraju dokazati posedovanje najmanje 5.000 koka nosilja u aktivnoj proizvodnji;
- Aplikanti koji konkurišu za izgradnju farme kokoši moraju u svoj projekat uključiti i skladište dovoljnog kapaciteta za najmanje 3 meseca (videti listu minimalnih nacionalnih standarda);
- Aplikanti u sektoru jaja, prilikom apliciranja, moraju u biznis planu da naznače kada će promeniti smenu i koliko će trajati pauza bez proizvodnje;
- Aplikant mora dostaviti fakturu poslednje isporuke pilića. U slučaju bolesti koje pogađaju veliki broj kokoši, mora se obezbediti AHV sertifikat;
- Ukoliko dođe do masovnog uginuća kokoši iz drugih uzroka, uzrok uginuća mora da dokumentuje nadležna institucija.

Sektor žitarica (pšenica i kukuruz):

- U trenutku apliciranja za ulaganja u sektor žitarica, aplikant mora da dokaže da ima najmanje 30 hektara obradivog zemljišta sa žitaricama (pšenica i kukuruz) registrovanih u Registar farmi u vlasništvu, nasleđu ili u zakupu (potpisani ugovori o zakupu i overeni pre perioda apliciranja, mora da obuhvata vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja). Kao dokaz aplikanti moraju doneti rešenje o odobrenju/primanju subvencija za prethodnu godinu za žitarice (pšenicu i kukuruz). Za dve godine u poslednje 3 godine)
- Aplikant/korisnik mora da poseduje najmanje 5 ha poljoprivrednog zemljišta ili je

potencijalni nasljednik.

- Korisnici nemaju pravo da promene usev (pšenica/kukuruz) dok se ne završi period praćenja.

8. Zajednički prihvatljivi troškovi

Prihvatljivi trošak za ovu meru biće angažovanje studenta/novodiplominiranog, uključujući i master nivo.

Vrednost uplate će biti 2.100 €, 100% javna podrška za šest meseci, to se dokazuje ugovorom o praktičnom radu, overen.

Realizacija plaćanja će biti izvršena u skladu sa procedurama predstavljenim u vodiču za aplikante.

Svi ostali prihvatljivi troškovi su ograničeni na one koji su uključeni u Listu prihvatljivih ulaganja za Meru 1.

8.1 Ulaganja u sektor voća (stablato i bobičasto voće)

- Ulaganja u osnivanje/modernizaciju novih voćnjaka sa minimalnom površinom od 1 hektar za stablato voće i 0,25 ha za bobičasto voće;
- Ulaganja u postavljanje sistema za navodnjavanje na farmi, u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u sistem mreže za zaštitu od grada i mraza;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za voćnjake, za zaštitu bilja, za đubrenje, za berbu i tretman posle žetve;
- Ulaganje za kupovinu traktora za stablato voće - Samo za postojeće površine sa tri (3) ili više hektara sa voćem u trenutku apliciranja;
- Ulaganja za nabavku motokultivatora za bobičasto voće;
- Ulaganja u izgradnju objekata za radnje posle žetve, kao što su hladnjače, mašine za sortiranje, čišćenje, pakovanje - Samo za postojeće površine sa tri (3) ili više hektara sa voćem/ u trenutku apliciranja.
- Ovim aplikantima je dozvoljeno da apliciraju i za izgradnju objekata za postavljanje mašinerija, kao i sredstava za zaštitu bilja i veštačkih đubriva (za aplikante sa tri (3) ili više hektara stablastog i bobičastog voća. Ovo ulaganje mora biti u odnosu na proizvodne kapacitete

8.2 Ulaganja u sektor povrća na otvorenom (uključujući krompir), plastenike, plastenike za rasad i skladišta

- Ulaganja u izgradnju/modernizaciju trajnih plastenika za povrće, bobičasto voće ili sadnice (plastenici za rasad moraju biti napravljeni na osnovu optimalnih parametara predstavljenih u vodiču za aplikante). Minimalna površina staklenika je 0,1 hektara;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u nabavku i ugradnju opreme za postizanje kontrolisanih klimatskih uslova, uključujući opremu za grejanje u plastenicima;
- Ulaganja u uspostavljanje ili unapređenje sistema za navodnjavanje staklenika u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Ulaganja za izgradnju objekata za posle žetve, kao što su hladnjače, mašine za sortiranje, čišćenje, pakovanje i specijalne mašine za berbu krompira (za aplikante sa 3 ili više ha

povrća na otvorenom/krompiru/plasticima).

- Ulaganja u izgradnju objekata za postavljanje mašinerije, kao i sredstava za zaštitu bilja i veštačkih đubriva (za aplikante sa 3 i više ha povrća i krompira na otvorenom).
Ovoulaganjetreba biti u odnosu na kapacitet proizvodnje
- Ulaganja za kupovinu traktora sa pratećom opremom (za aplikante sa 3 ili više ha povrća na otvorenom (uključujući krompir) u trenutku apliciranja
- Ulaganja za nabavku motokultivatora i prateće opreme za plasticnike.
- Ulaganja u nabavku odgovarajućeg mehanizma za uzgoj povrća na otvorenom ili u plasticima (mašina za sadnju rasada, mašina za razvlačenje folije).

8.3 Ulaganja u sektor mesa

- Izgradnja/renoviranje/proširenje/ štale, pratećih objekata (deponije stajnjaka, šupe za rasutu hranu, depoi silaže) i infrastrukture na farmi (npr. vodosnabdevanje na nivou farme);
- Ulaganja u proizvodnju energije i poljoprivredu iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u modernizaciju sistema snabdevanja hranom i vodom;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za uzgoj krmnog bilja i žitarica, zaštitu bilja, đubrenje i žetvu;
- Ulaganja u čišćenje/uklanjanje organskog đubriva (tečnog i čvrstog) i njegovo odlaganje;
- Ulaganja za proizvodnju koncentrovane stočne hrane, od kojih će se najmanje 50% ukupnog kapaciteta koristiti za potrebe farme.

8.4 Ulaganja u sektor mleka

Krava muzara:

- Ulaganja u nabavku rasplodnih junica/ krava muzara rase (registrovane i sa pedigreom).

Ovce i koze:

- Aplikanti iz sektora ovaca/koza imaju pravo da apliciraju za izgradnju, proširenje i renoviranje štale, ali nisu u obavezi da izgrade stajnjak.
- Ulaganja u modernizaciju opreme za mužu i hlađenje, kao što su oprema za mužu, skladište mleka, uključujući i skladište mleka, laktofrizi;
- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Oprema i mašine za uklanjanje organskog đubriva, čišćenje poda, za izbegavanje protoka mokraće (tečnog stajnjaka), za olakšavanje transporta čvrstog i tečnog organskog đubriva do skladišta/deponije,
- Ulaganja u modernizaciju sistema snabdevanja hranom i vodom;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za uzgoj krmnog bilja i žitarica, zaštitu bilja, đubrenje i žetvu;
- Ulaganja za proizvodnju koncentrovane hrane, od kojih će se najmanje 50% ukupnog kapaciteta koristiti za potrebe farme.

8.5 Ulaganja u sektor grožđa

- Ulaganja u osnivanje/modernizaciju vinograda stonog i vinskog grožđa minimalne veličine 0,50 ha;
- Ulaganja u postavljanje sistema za navodnjavanje, u skladu sa efikasnim praksama navodnjavanja;
- Ulaganja u uspostavljanju plasiranja stonog grožđa;

- Ulaganja u proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u mrežni sistem protivgradne zaštite;
- Ulaganja u sisteme za podršku vinove loze i ograde;
- Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu za vinograde, mehanizaciju za zaštitu bilja, đubrenje, berbu i tretman posle berbe;
- Aplikanti koji imaju tri (3) ili više hektara vinograda takođe mogu da konkurišu za izgradnju objekata za radnje posle berbe, kao što su hladnjače, mašine za razvrstavanje, čišćenje, pakovanje.

8.6 Ulaganja u sektor jaja

- Izgradnja/renoviranje/proširenje štale i prostorija za skladištenje jaja;
- Ulaganja u internu infrastrukturu (prehrambeni sistem, voda za piće i oprema za regulaciju mikroklimе, oprema za uklanjanje stajnjaka, klasifikacija jaja);
- Ulaganje u kaveze, samo po standardima EU;
- Izgradnja i renoviranje skladišta za skladištenje hrane, uključujući opremu za pripremu hrane, tretman, pakovanje i skladištenje jaja;
- Ulaganja u energetsку opremu ili proizvodnju energije na farmama iz svih vrsta obnovljivih izvora;
- Ulaganja u čišćenje/uklanjanje organskog đubriva i njegovo odlaganje;
- Ulaganja za proizvodnju koncentrovane stočne hrane, od kojih će se najmanje 50% ukupnog kapaciteta koristiti za potrebe farme.

8.7 Ulaganja u sektor žitarica (pšenica i kukuruz):

Ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući kombajn i traktor¹²), i opremu za obradu zemljišta (oranje, mlevenje, drljanje, vršidbu), opremu za sadnju, zaštitu bilja i đubrenje;

8.8 Ostala ulaganja

Kupovina novih mašinerija i opreme, uključujući kompjuterski softver po tržišnim cenama. Obrazloženje za ulaganja u mašine, IT opremu i softver mora biti dobro obrazloženo u biznis planu; Ulaganje u kupovinu traktora će biti prihvaćene samo ako postoji bliska korelacija između veličine traktora/snage i radnog opterećenja/veličine farme/kapaciteta.

¹² Kapacitet traktora će biti u korelaciji sa površinom i biće predstavljen u vodiču za farmera,

9 Kriterijumi za izbor

9.1 Kriterijumi izbora za biljnu proizvodnju

Br	Vrsta kriterijuma	Kategorija						Bodovi
		Stablato orah	Bobičasto	Grožđe	Žitarice (pšenica i kukuruz):	Plastenici/plastenici za sadnice	Skladište za voće, povrće (uključujući krompir), grožđe,	
1.	Ulaganja u povećanje proizvodnje, poboljšanje efikasnosti i održivosti proizvodnje na farmi. Proizvodni kapacitet: površina koju ćete podići. U slučaju ulaganja u infrastrukturu: skladište, navodnjavanje, zaštita od grada i/ili mehanizacija, bodovi se obračunavaju u zavisnosti od postojeće površine ili površine koja se gradi, koja god da je veća.	≥ 3 ha	≥ 0.5 ha	≥ 1 ha	>50 ha	> 0.20 ha	Podignuta površina, uključujući i postojeću, veća je od 5 ha	45
		1 ha - < 3 ha	0.35 ha - < 0.5 ha	0.5 - 1 ha	30 - 50 ha	0.10 - 0.20 ha	Podignuta površina, uključujući i postojeću od 3-5 ha	40
2.	Novi aplikant ¹⁴	Kandidat ima 40 godina ili mlađi						5
3.	Pol farmera ¹⁵	Aplikant žena						5
4.	Ulaganja u planinskim predelima - ovaj kriterijum se ne odnosi na aplikante za plastenike i za žitarice (pšenicu i kukuruz)	Ulaganja u planinska područja						15
5.	Ulaganja usmerena na ublažavanje efekata klimatskih promena (Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije) ¹⁶	Ulaganje u proizvodnju energije na farmama iz obnovljivih izvora (<i>min. 5% ali ne više od 50% ukupne investicione vrednosti projekta</i>) Ovaj kriterijum se ne odnosi na osnivanje vinograda						5
6.	Ulaganja koja uključuju otvaranje radnih mesta.	Radna mesta će se ocenjivati prema biznis planu i formuli/tabelu predstavljenoj u vodiču za aplikante. "Svako stvoreno radno mesto mora biti registrovano u PAK-u i svi doprinosi moraju biti plaćeni najmanje za period praćenja". ¹⁷						20
7.	Aplikant nije dobio grant u poslednje 3 godine.	Aplikant nije dobio grant u poslednje 3 godine.						5
UKUPNOJ							100	

¹³Postojeće površine se dokazuju direktnom uplatom, a to važi i za ulaganja u izgradnju magacina i nabavku traktora.

¹⁴Prihvatljivi su aplikanti koji do dana apliciranja nisu navršili 40 godina

¹⁵Pol farmera, aplikant će dobiti dodatne bodove ovog kriterijuma ukoliko je zemljište/mesto na kome se vrši ulaganje na ime aplikanta, u poslednje 3 godine.

¹⁶Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvideo ulaganja u korišćenje obnovljive energije i za tu namenu ostvari bodove, dužan je da ovo ulaganje iskoristi i održava aktivnom u svrhe koje ima, predviđene biznis planom. Ako se prilikom bilo koje kontrole od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganje u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno biznis planom, onda će korisnik biti kažnjen prema zakonodavstvu na snazi. Pol farmera, aplikant će dobiti bodove po ovom kriterijumu ako je zemljište/mesto na kome je uloženo na ime aplikanta, u poslednje tri godine.

¹⁷Za svakog zaposlenog radnika aplikant dobija dodatnih 5 bodova, ali ne više od 20 bodova.

9.2 .Kriterijumi odabira za životinjsku proizvodnju

Br.	Vrsta kriterijuma	Kategorija					Bodovi
		Sabirna mesta	Telad	Svinje	Ove/koze	Kokoši	
1.	Proizvodni kapacitet (broj životinja) nakon završetka projekta.	≥ 5 < 15 farmera	≥ 20 < 30 grla	≥ 40 < 100	≥ 130 < 300	≥ 5000 < 50.000	15
		≥ 15 farmera	≥ 30 grla	≥ 100 grla	≥ 300 grla	≥ 50.000grla	20
2.	Ulaganja u povećanje proizvodnje u poboljšanje efikasnosti. Vrsta investicije: U slučaju ulaganja i iz tačke a) tačke b) i c tačke se računaju od ulaganja sa najvećim delom budžeta planiranog u biznis planu..	a) Izgradnja/ renoviranje/ proširenje štale za mleko ili sabirnog mesta					25
		b) Mašine i/ili poboljšanje spoljne infrastrukture, skladištenja stajnjaka, skladištenja silaže i sena					20
3.	Ulaganja usmerena na ublažavanje efekata klimatskih promena ¹⁸	Ulaganje u proizvodnju energije na farmi iz obnovljivih izvora (min. 5% ali ne više od 50% ulaganjae od ukupne vrednosti projekta) ((Bodovi iz ovog kriterijuma se dobijaju prema biznis planu)					5
4.	Ulaganja u planinska područja	Ulaganja u planinska područja					15
5.	Ulaganja koja podrazumevaju otvaranje radnih mesta na osnovu biznis plana..	Radna mesta će se ocenjivati prema biznis planu i formuli/ tabelu predstavljenoj u vodiču za aplikante. “ „Svako stvoreno radno mesto mora biti registrovano u PAK-u i svi doprinosi moraju biti plaćeni najmanje za period praćenja”. ¹⁹					20
6.	Aplikant nije dobio grant u poslednje 3 godine..	Aplikant nije dobio grant u poslednje 3 godine.					5
7.	Novi aplikant ²⁰	Aplikant ima 40 godine ili je mlađi					5
8.	Pol farmera ²¹	Aplikant žena					5
UKUPNO						100	

¹⁸Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije/zaštitu životne sredine i klimatske promene, ako je korisnik predvideo ulaganja u korišćenje obnovljive energije i ostvari bodove za ovu namenu,

je u obavezi da ovo ulaganje iskoristi i održava aktivnom za svrhe koje je predvideo biznis planom. Ako se prilikom bilo koje kontrole, od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad hoc ili ex post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno biznis planom, onda će korisnik biti kažnjen, prema zakonu na snazi.

¹⁹ Za svakog zaposlenog radnika aplikant dobija dodatnih 5 bodova, ali ne više od 20 bodova .

²⁰ Prihvatljivi su aplikanti koji do dana apliciranja nisu navršili 40 godina.

²¹ Pol farmera, aplikant će dobiti bodove po ovom kriterijumu ako je zemljište/mesto na kome se ulaže na ime aplikanta, u poslednje tri godine,.

9.2.1 Kriterijumi za izbor za Krave muza

Br.	Vrsta kriterijuma	Kategorija	
		Krave muzare ²²	Bodovi
1.	Proizvodni kapacitet (broj životinja kupljenih projektom.	5-10 grla rasplodnih junica/ krava muzara.	50
		11-20 grla rasplodnih junica / krava muzara.	45
		21-25 grla rasplodnih junica/krava muzara.	40
2.	Ulaganja u planinska područja	Ulaganja u planinska područja	10
4.	Ulaganja koja podrazumevaju otvaranje radnih mesta na osnovu biznis plana.	Radna mesta će se procenjivati prema biznis planu i formuli/ tabelu predstavljenoj u vodiču za aplikante. „Svako stvoreno radno mesto mora biti registrovano u PAK-u i svi doprinosi moraju biti plaćeni najmanje za period praćenja”. ²³	20
5	Obezbeđivanje hranljive baze	Najmanje 0,5 ha po grlu junice/krave dodato projektom (u vlasništvu ili nasleđenom)	5
6.	Aplikant nije dobio grant u poslednje 3 godine.	Aplikant nije dobio grant u zadnje 3 godine.	5
7.	Novi aplikant ²⁴	Aplikant ima 40 godina ili je mlađi	5
8.	Pol farmera ²⁵	Aplikant žena	5
UKUPNO 100			

²²U ovu grupu spadaju i poljoprivrednici početnici, koji su u obavezi da nakon sprovođenja projekta dostignu minimalni broj od 10 grla.

²³Za svakog zaposlenog radnika aplikant dobija dodatnih 5 bodova, ali ne više od 20 bodova.

²⁴Prihvatljivi su aplikanti koji do dana apliciranja nisu navršili 40 godina.

²⁵Pol farmera, aplikant će dobiti bodove po ovom kriterijumu ako je zemljište/mesto na kome se ulaže na ime aplikanta, u poslednje tri godine

10 Stepen javne podrške

Minimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mere je 10.000 €, osim bobičastog voća i grožđa za koje je minimalna vrednost 5.000 €;

Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu je 100.000 evra;

Maksimalna dozvoljena vrednost prihvatljivih troškova po **jedinici**, prema podmerama:

Ne više od: 35.000 evra, za podizanje 1 ha/stablastog voća;

Ne više od: 30.000 evra, za podizanje 1 ha/orahovo stablo;

Ne više od: 25.000 evra, za podizanje 1 ha/bobičasto voće;

Ne više od: 35.000 evra, za uzgoj 1 ha borovnica

Ne više od: 25.000 evra, za osnivanje 0,1 ha/plastenik;

Ne više od: 30.000 evra, za uzgoj 1 ha grožđa;

Ne više od: 10.000 evra, za podmeru za skladište za skladištenje voća i povrća za jedan ha sa voćem i povrćem.

Ne više od: 2.000 evra prihvatljivih troškova, za 1 ha žitarica

Ne više od: 2.500 evra, za 1 grlo muzne krave;

Ne više od: 2.000 evra, za 1 grlo teleta

Ne više od: 1.000 evra, za 1 grlo svinje

Ne više od: 300 evra, za 1 grlo ovce/koze;

Ne više od: 10 evra, za 1 pile;

U slučaju ulaganja u postojećé voćnjake, vinograde i plastenike, maksimalno dozvoljeni iznos ulaganja po jedinici (ha) je polovina iznosa dozvoljenog za podizanje nove površine.

Osim u slučaju ulaganja u protivgradni sistem gde je dozvoljeni iznos 25 hiljada evra

U slučaju ulaganja u postojećé štale, maksimalno dozvoljeni iznos ulaganja po jedinici (ha) je polovina iznosa dozvoljenog za podizanje štale.

Ne prihvataju se ulaganja u postojećé voćnjake/drveće-plastenike/vinograde/štale, investicije podržane kroz PRP, za period koliko traje monitoring period.

Javna podrška projektu je 60% +5% za ulaganja u planinskim područjima +5% za ulaganja u fizička sredstva poljoprivrednih gazdinstava u vlasništvu mladih poljoprivrednika.

Maksimalna javna podrška za period sprovođenja NPPRR(2023 - 2027) za Meru 1 iznosi 240.000 € po korisniku;

Plaćanje angažovanja studenata/novodiplomiranih (za korisnike sa preko 50.000 evra prihvatljivih ulaganja) biće podržano 100% javnom podrškom. (Procedure plaćanja će biti opisane u vodiču za farmere).

Plaćanje za Meru 1 se vrši u dve rate, prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu avansa nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom, uz obezbeđenje bankarske garancije, dok preostali deo od 50% se plaća nakon verifikacije završetka opšte investicije;

Bankarska garancija se mora obezbediti samo za avans od 50% javne podrške;

Bankarska garancija mora biti obezbeđena za period do poslednje uplate od strane ARP, odnosno do poslednje odluke Komisije za žalbe.

Svaki zahtev za dodatnim rokom mora biti pokriven bankarskom garancijom.

11 Budžet za Meru 1

MERA 1		Budžet	%
1.1	Stablasto voće	1,027,000.00	6.74
1.2	Orasi, lešnici i kesteni	800,000.00	5.25
1.3	Bobičasto voće	800,000.00	5.25
1.4	Sektor povrća i staklenika, uključujući plastenike za sadnice	2,500,000.00	16.42
1.5	Skladište za skladištenje voća i povrća, uključujući krompir	1,000,000.00	6.57
1.6	Proizvodnja mesa/gajenje teladi	1,000,000.00	6.57
1.7	Proizvodnja mesa/gajenje svinja	200,000.00	1.31
1.8	Proizvodnja mleka/krava	5,000,000.00	32.84
1.9	Proizvodnja mleka/ovca i koza	700,000.00	4.60
1.10	Tačke za prikupljanje mleka	200,000.00	1.31
1.11	Proizvodnja grožđa	500,000.00	3.28
1.12	Proizvodnja jaja	500,000.00	3.28
1.13	Žitarice	1,000,000.00	6.57
Ukupan budžet		15,227,000.00	100

12 Pokazatelji

POKAZATELJI	CILJEVI
Ukupan broj podržanih farmi	332
Broj ha podignut voćnjacima	66
Broj podignutih ha sa plastenicima, plastenicima za sadnice	58
Broj podržanih stočnih farmi/za proizvodnju mleka i broj dodatih grla	150/2000
Broj podržanih stočnih farmi/za proizvodnju mesa	333
Broj ha podignutih vinovom lozom	12
Broj farmi podržanih za proizvodnju jaja	10
Broj podržanih mesta za prikupljanje mleka	5
Broj novih izgrađenih skladišta za voće i povrće.	23
Broj farmi koje dobijaju podršku za ulaganje u higijenu i dobrobit životinja.	170
Broj farmi koje proizvode obnovljivu energiju	250
Broj korisnika PRR u ulaganja u tretman organskog đubriva	160
Nova radna mesta sa punim radnim vremenom	800
Broj farmi/ha podržanih za proizvodnju žitarica	20/500
Ukupna vrednost javnih investicija	15,227,000.00
Ukupan obim ulaganja	20,556,450.00

*Ciljevi su postavljeni na osnovu projektovanog budžeta, tako da će se svaka promena budžeta proporcionalno odraziti na pokazatelje.

13 Administrativni postupak

Ovu meru će sprovoditi Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP). Detaljne administrativne procedure će biti predstavljene u Administrativnom uputstvu koje usvaja Ministar poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja. Procena uključuje verifikaciju dostavljene dokumentacije, proveru prihvatljivosti (uključujući predlog projekta/biznis plan) i bodovanje projekata. Izveštaji o proceni će biti objavljeni. Svi aplikanti imaju mogućnost da podnesu žalbu. Procedura procene će biti deo A/U, odobrenog od MPŠRR-a.

14 Rok za sprovođenje

Rok za sprovođenje projekata ove mere je 90 kalendarskih dana, osim za projekte koji predviđaju izgradnju štale ili skladišta, u kom slučaju je rok za sprovođenje 150 kalendarskih dana od dana potpisivanja ugovora sa ARP-om i za sektor grožđa, za čije projekte je rok za sprovođenje 300 dana od dana potpisivanja ugovora sa ARP-om, zbog prolećnog perioda sadnje grožđa.

Nakon isteka roka za sprovođenje, korisnik ima dodatnih 15 dana da pripremi dokumentaciju i podnese zahtev za isplatu.

ARP može produžiti rok sprovođenja do 30 dana, ako za to postoje valjani razlozi, kao što su neprikladni klimatski uslovi, dovoz određene mehanizacije iz druge zemlje. Period početka implementacije definisan je ugovorom..

15 Geografski opseg mere

Ova mera se primenjuje na celoj teritoriji Republike Kosovo.

MERA 3: ULAGANJA U FIZIČKA SREDSTVA U PRERADI I TRŽIŠTU POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

1. Pravni osnov

- Zakon br. 08/1-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo, br, 06/236 od: 11.12.2024
- Zakon br. 08/L-260 O budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2024. godinu (Službeni list Republike Kosovo / br. 26 / 29. decembar 2023, Priština);

2. Obrazloženje

Industrija prerade hrane se definiše kao transformacija stočarskih i poljoprivrednih proizvoda u proizvode za međusobnu ili finalnu potrošnju.

Ulaganje u razvoj agroindustrije ne samo da povećava prihode farmera, već i stvara nove mogućnosti zapošljavanja u ruralnim područjima.

Da bismo se suočili sa tržišnom konkurencijom, neophodno je poboljšati kvalitet hrane primenom standarda kvaliteta i bezbednosti hrane. Ova mera će povećati konkurentnost poljoprivredno-prehrambenog sektora, poboljšati efikasnost i održivost proizvodnje, uključujući sigurnu, hranljivu i održivu proizvodnju hrane, ulaganjem u fizičku infrastrukturu u skladu sa relevantnim standardima EU-a.

Industrija prerade hrane i ambalaže na Kosovu je podeljena na sledeće podsektore: prerada mleka i mlečnih proizvoda, prerada mesa i mesnih proizvoda, prerada voća i povrća i proizvodnja vina.

Uprkos svim ulaganjima koja su uložena u prehrambeni sektor, oni još uvek ne zadovoljavaju lokalne zahteve za kvalitetnim proizvodima.

Uvozni proizvodi dominiraju na kosovskom tržištu. Da bi se uspešno takmičila na sve otvorenijem tržištu, prehrambena industrija još uvek treba da modernizuje tehnologije i poboljša sisteme upravljanja bezbednošću hrane.

Prehrambena industrija je dužna da stvori bezbedno sakupljanje, transport i skladištenje sirovina, smanji otpad i obezbedi bezbednost hrane. U okviru ove mere, prioritet se daje ulaganjima za sprovođenje standarda bezbednosti hrane koji su od posebnog značaja za snabdevanje lokalnog tržišta bezbednim prehrambenim proizvodima i za uspešnu konkurenciju sa uvoznim dobavljačima. U cilju podsticanja prilagođavanja prehrambene industrije ekološkim standardima, prioritet je dat ulaganjima u tretman otpada, prečišćavanje vode i efikasno korišćenje proizvodnog otpada. Ulaganja podržana u Meri 3 doprineće poboljšanju stanja primarne poljoprivredne proizvodnje.

Potencijal je veoma veliki za razvoj prehrambene industrije, ali i veliki izazovi sa kojima se suočava ovaj sektor: nedovoljna i nestabilna sirovina, slaba struktura primarne poljoprivredne proizvodnje, fragmentirano vlasništvo nad zemljištem ograničava mogućnost prerađivača i trgovaca da obezbede poslovne mogućnosti, dovoljne količine primarnih poljoprivrednih proizvoda sa jedinstvenim standardima kvaliteta; nedostatak sprovođenja novih tehnologija, nedostatak tehnologa za prerađivanje hrane, loša infrastruktura, nepovezanost između proizvođača sirovina i prerađivača, nedovoljno razvijeni ugovorni odnosi između prerađivača i farmera, nelojalna konkurencija iz uvoza, neke su prepreke i izazovi sa kojima se prerađivači hrane suočavaju i nastaviće da se suočavaju u svojim svakodnevnim aktivnostima. Povećanje potrošnje po glavi stanovnika ovih proizvoda predstavlja potencijalne i kontinuirane mogućnosti za razvoj ovih poslova smanjenjem povećanja uvoza ovih proizvoda.

2.1 Sektor za prerađivanje mleka

Industrija prerađivanja mleka je bila glavni prioritet u nacionalnim šemama podrške i grantovima EU u poslednjih nekoliko godina. Međutim, pružena podrška još uvek nije zadovoljila investicione potrebe preduzeća za prerađivanje mleka u smislu usklađivanja sa standardima EU-a u oblastima bezbednosti hrane, zaštite životne sredine i razvoja ulaganja u obnovljive izvore energije.

Prerađivačima mleka je potrebna redovna i veća ponuda visokokvalitetnih inputa (mleka) kako bi poboljšali kvalitet svojih proizvoda i obezbedili održivu proizvodnju.

Proizvodnja mleka na Kosovu suočava se sa mnogim izazovima, kao što je veliki broj malih farmi mleka i smanjenje broja stoke, odnosno muznih krava. Da bi se nadoknadio ovaj bilans, značajna količina prerađenih mlečnih proizvoda uvozi se iz zemalja regiona, kao i iz drugih evropskih zemalja. Potražnja za mlekom i mlečnim proizvodima je velika. Stanovništvo Kosova troši oko 267.345 t/mleka. Od ukupne potrošnje, 72% mleka proizvedenog na Kosovu se troši na farmi ili odlazi na neregulisana lokalna tržišta (zelene pijace), dok 28% ide preko komercijalnih kanala do prerađivača i internih tržišta. Uvoz čini 23% mlečnih proizvoda.²⁶

Prema Agenciji za hranu i veterinarstvo (AHV), na Kosovu postoje 44 prerađivačke kompanije koje sakupljaju mleko od farmera i prerađuju ga u proizvode sa dodatkom vrednošću kao što su sir, jogurt, jogurt, ajran, sterilizovano mleko itd. Neke prerađivače snabdevaju

direktno farmeri koji proizvode velike količine mleka, dok ga drugi sakupljaju na sabirnim mestima gde farmeri malih kapaciteta šalju mleko na sabirno mesto.

Prerađivači mleka nemaju dovoljnu količinu i kvalitet sirovog mleka, pa rade nepotpunim kapacitetom.

Kapaciteti prerade trenutno iznose 774,29 t/dan, dok prerađuju samo oko 220.000 litara dnevno, odnosno koriste oko 30% ukupnih kapaciteta. Međutim, i dalje postoji potreba za dodelom javnih sredstava prerađivačima mleka, uključujući povećanje proizvodnih kapaciteta, jer postoji potreba za daljom integracijom lokalnih proizvodnih i uslužnih oblasti koje nisu pokrivene postojećim prerađivačima, za diversifikaciju proizvodnje i uvođenje novih proizvoda na tržište.

Operateri biznisa sa hranom stavljaju u promet proizvode životinjskog porekla proizvedene na Kosovu, samo ako su pripremljeni i tretirani isključivo u preduzećima koja ispunjavaju relevantne zahteve Uredbe br. 11/2011, o higijeni prehrambenih proizvoda i drugim relevantnim kriterijumima Zakona o hrani koje je nadležni organ registrovao ili odobrio po zahtevu.

Na osnovu nivoa rizika po bezbednost hrane, preduzeća za preradu i pakovanje mleka su kategorisana u 4 kategorije:

- Kategorija "A" = nizak nivo rizika
- Kategorija "B" = srednji nivo rizika
- Kategorija "C" = visok stepen rizika
- Kategorija "D" = veoma visok nivo rizika

Prerađivači moraju raditi na poboljšanju i standardizaciji svojih postupaka obrade kako bi poboljšali kvalitet i konzistentnost gotovih proizvoda, povećali efikasnost proizvodnje i dosledno ispunili međunarodne standarde kvaliteta.

Ovčije mleko je sezonski proizvod i u većini slučajeva farmeri drže ovce na planinskim pašnjacima u periodu laktacije. To onemogućava prerađivače da sakupljaju mleko, pa farmeri prerađuju mleko na farmi. I pored nepovoljnih uslova, gde nedostaje infrastruktura objekta i opreme, zahvaljujući tradiciji i iskustvu u preradi mleka, poljoprivrednici uspevaju da proizvode uglavnom sir, koji potrošačima plasiraju direktno na tržište. Mala količina mleka i sezonska proizvodnja ovčijeg i kozjeg mleka usmerili su prerađivače mleka da ne iskazuju interesovanje za preradu ovčijeg i kozjeg mleka.

2.2 Sektor za preradu mesa

Sektor mesa mora biti konsolidovan kao stabilna ekonomska delatnost, konkurentna na tržištu sa neophodnim garancijama za bezbednost i kvalitet svojih proizvoda. Prerađivačka industrija mora unaprediti postojeće prerađivačke kapacitete, održivost mreže snabdevanja sirovinama, implementirati sisteme bezbednosti hrane i promovisati nove proizvode. Podršku razvoju lanca snabdevanja treba prvenstveno obratiti postojećim prerađivačkim preduzećima kako bi se povećala njihova usklađenost sa zahtevima za bezbednost hrane i kontrolu kvaliteta, kako bi proširili asortiman svojih proizvoda u skladu sa ekološkim normama.

Govedina i živina su glavni izvori potrošnje mesa u zemlji. Živinsko meso je glavna kategorija koja se konzumira na Kosovu sa oko 47%, zatim goveđe sa oko 46%, dok ostatak mesa koje se konzumira u zemlji potiče od koza, ovaca i svinjetine. Kosovo ima 62

licencirana objekta za preradu govedine i 8 klanica za piliće.²⁷ Mesoprerađivači trenutno proizvode uglavnom sledeće proizvode: preparate od mlevenog mesa - ćevape, juneće ćufte i diner od piletine i govedine; termički obrađeni mesni proizvodi kao što su suvo meso, kobasice i druge salame od govedine, piletine i svinjetine kao i kobasice (svinje) od pilećeg mesa. Kao rezultat nedovoljne ponude primarnih proizvoda od kosovskih stočara, lokalni prerađivači mesa uvoze oko 80% sirovina da bi zadovoljili svoje proizvodne potrebe. U poslednjih pet godina procenat uvoza mesa je kontinuirano rastao, Kosovo nastavlja da uvozi živu težinu goveda, kao i meso trupova/smrznuto meso da bi zadovoljilo potrebe tržišta. Podrška prvenstveno treba da ima za cilj poboljšanje usklađenosti sa zahtevima za bezbednost hrane i kontrolu kvaliteta i proširenje asortimana proizvoda koji se nude na tržištu. Govedina je jedan od najvažnijih segmenata u lancu snabdevanja. Industrija prerade mesa na Kosovu stalno raste, koristeći lokalno meso kao sirovinu. Bilans ponude ovčijeg i kozjeg mesa je pozitivan. U odnosu na goveđe, ovčije i kozje meso se mnogo manje konzumira, uglavnom na određene praznike.

Proizvodnja ovčijeg mesa se uglavnom odnosi na jagnjeće meso, dok je proizvodnja mesa kod ostalih kategorija ovaca relativno niska. Proizvodnja jagnječeg mesa na Kosovu zadovoljava potrebe lokalne potrošnje, a uprkos dobrim uslovima za povećanje broja životinja za inostrano tržište, to je trenutno nemoguće zbog problema u izvozu jagnječeg mesa.

Klanice na Kosovu su neorganizovane i neke od njih ne ispunjavaju standarde EU. Veliki izazov za nadležne je regulisanje ovog sistema u svim njegovim vezama, koji počinje od farme i obuhvata identifikaciju životinja, zdravstveno stanje životinje i stočnog imanja u celini, veterinarsku službu i korišćenje supstanci za lečenje životinja, pripremu i bezbednost stočne hrane, kretanje životinja sa farme na pijace i sa pijaca u klanice, kao i ljudske kapacitete kao što su mali broj veterinarskih inspektora i nacionalni laboratorijski kapaciteti da svedoče i proverite ovaj sistem. Oprema za klanje je stara i većina procesa klanja je ručna. Nedostaju i sanitarne procedure tokom procesa klanja, što direktno negativno utiče na kvalitet mesa koje se prerađuje. Životinjski otpad od klanja se ne tretira na odgovarajući način, što ima negativan uticaj na životnu sredinu.

Ukupno, na Kosovu postoji 8 (osam) objekata odobrenih za klanje živine, od kojih je sedam aktivno, a samo 1 (jedan) nije aktivan. Ukupan kapacitet klanja je 15.000 komada/dan. Najveći kapacitet klanja je 6.000 komada/dan, prosečan kapacitet 1.500 komada/dan. Industrija prerade mesa na Kosovu u velikoj meri zavisi od uvoza sirovog mesa. Domaća proizvodnja pilećeg mesa trenutno uspeva da pokrije oko 6,9% potreba potrošnje, ostatak se uvozi kao rashlađeno ili smrznuto meso.

Na Kosovu je takođe registrovano/odobreno 48 (četrdeset osam) hladnih skladišta i svi su aktivni. Uglavnom se koriste za skladištenje proizvoda, u nekim slučajevima se proizvodi i prepakuju. Ove hladnjače su kategorisane u kategorije A, B, C i D. Postoje 2 odobrena postrojenja za preradu ribe, od kojih su 2 aktivna.

Prema kapacitetu prerade, prerađivači mesa se dele na: operatere sa visokim kapacitetom prerade, srednjim kapacitetom i niskim kapacitetom prerade: Ukupan kapacitet prerade 3.000 kg/dan. Postoje 2 odobrena objekta za preradu jaja, od kojih su 2 aktivna.²⁸

---

²⁷ AHV 2022

²⁸ AHV 2022

2.3 Sektor za preradu voća i povrća i sabirna mesta/skladišta

Industrija prerade voća i povrća ima mnogo zajedničkih parametara, pa se zajedno analiziraju kao jedna industrija.

Poteškoće ovog sektora uglavnom su rezultat uticaja različitih faktora kao što je organizacija lanca snabdevanja, odnosno nabavka sirovina. Poljoprivrednici proizvode voće i povrće uglavnom za lokalno tržište kao sveže proizvode, gde domaći proizvođači nalaze dovoljno kupaca. Industrija prerade voća i povrća suočava se sa ograničenim zalihama sirovina za preradu.

Preduzeća za preradu voća i povrća uglavnom se snabdevaju voćem i povrćem od lokalnih proizvođača kroz različite kanale snabdevanja. Prerađivačke kompanije, u zavisnosti od vrste poljoprivrednih kultura koje sakupljaju za preradu, koriste dva glavna kanala snabdevanja: direktno od farmera i indirektno iz centara za sakupljanje i skladištenje voća i povrća.

Generalno, 30% drveća i povrća koje se uzgaja u zemlji prerađuje se od strane industrije na Kosovu. U nedostatku voća i povrća, sirovina se uvozi.

Pored problema nabavke sirovina za industriju, interesantno je pogledati i troškove obrade voća: sirovina 12%, struja 23%, voda 5%, gorivo 7%, plate 0,4% i ostalo 14%. Izvanredno je da su troškovi energije 2-3 puta skuplji od troškova sirovina. Vredi investirati u instalaciju obnovljive energije – uz podršku MPŠRR-a, s obzirom na nedavno povećanje cene električne energije i potrebu za hladnjačom i linijama za proizvodnju i preradu električne energije.²⁹

Lancu vrednosti proizvodnje i prerade voća i povrća nedostaju standardi kvaliteta, a samim tim i konzistentnost kvaliteta proizvoda. Neklasifikacija i diverzifikacija proizvoda su takođe slabosti lokalnih prerađenih proizvoda. Kosovo ima dugu tradiciju u preradi voća i povrća, kao sastavnog dela lanca ishrane svake porodice. Procenjuje se da je značajna količina od prerađenog povrća i voća se proizvodi u kućnim uslovima i za ličnu potrošnju. Kapaciteti prerade znatno premašuju kapacitet proizvodnje sirovina. Iako je sektor fragmentiran, neki od glavnih igrača pokrivaju značajan deo tržišta.

Poslednjih godina prerađivači voća i povrća počeli su da proizvode proizvode kao što su voćni džem, razne salate, kiseli krastavci, sokovi, povrće u konzervi, marmelada, ajvar itd. Kapacitet sušenja je ograničen, a ovaj tretman se koristi uglavnom za lekovito i aromatično bilje. Osnovni cilj ove mere je da se sva preduzeća za preradu voća i povrća fokusiraju na poboljšanje kvaliteta i bezbednosti hrane, kao i na smanjenje gubitaka u procesu prerade.

Sistemi bezbednosti hrane se primenjuju u ograničenom broju preduzeća. Uključivanje sistema bezbednosti hrane zahteva ulaganja u unapređenje tehnologije i poboljšanje uslova u proizvodnim pogonima, kao i ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta i IT sisteme. Evidentna je potreba za klasifikacijom, kategorizacijom i linijama za pakovanje, kako bi se povećao kvalitet finalnog proizvoda i poboljšala konkurentnost sektora u odnosu na uvoz. Odgovarajući objekti nakon berbe i lanac za hlađenje su od najveće važnosti za kvalitet u lancu vrednosti voća i povrća. Zahtevi i potrebe za skladišnim objektima sa rashladnim sistemima su sve veće, ali i dalje veoma ograničene i koncentrisane u pojedinim oblastima i nivo postizanja standarda kvaliteta treba poboljšati.

---

²⁹Sektorska analiza za poljoprivredne kulture 2021

Prema AHV registru ima 162 operatera koji se bave preradom voća i povrća, od ukupno 1399 OH (operater hrane) neživotinjskog porekla. Industrija prerade voća i povrća na Kosovu raste i njena tehnologija prerade se poboljšava. Na osnovu kapaciteta obrade, postoje tri kategorije procesora.

- Industrijski prerađivači;
- Srednji prerađivači ;
- Mali prerađivači.

Prema procenama, prerađivači voća i povrća pokrivaju oko 30 odsto potreba lokalnog tržišta.³⁰

2.4 Sektor proizvodnje vina

Generalno, postojećim proizvođačima vina potrebna je podrška ako žele da proizvode kvalitetno, tržišno flaširano vino. Jasno je da izvoz nekvalitetnog rinfuznog vina ne nudi prosperitetnu budućnost i samo kvalitetno flaširano vino može dodati vrednost sektoru.

Podrška poboljšanju kvaliteta vina u velikoj meri bi unapredila sektor proizvodnje vina.

MPŠRR je licencirao 35³¹ kompanija koje proizvode vino i druge proizvode od grožđa i vina.

Tri najveće vinarije predstavljaju oko 90% ukupnog proizvodnog kapaciteta u ovom sektoru, dok ostale vinarije pripadaju malim proizvođačima, od kojih neke imaju dobar izvozni potencijal. Takođe, tu su i domaći proizvođači vina i jakih alkoholnih pića, koji zbog nedostatka materijalnih mogućnosti za opremu, rezervoare, infrastrukturu i higijensko-sanitarne uslove nisu licencirani od strane MPŠRR-a.

Podsektoru vina je potrebna podrška, kako bi se poboljšalo sprovođenje najboljih tehnoloških praksi. Trenutna orijentacija kompanija je tržište Evropske unije, koje je izazovno i zahteva podizanje kvaliteta proizvedenog vina. U sadašnjem izvozu dominira trgovina "refuz" vinom, trend koji nije stvorio visoku profitabilnost kompanija za proizvodnju vina.

3. Opšti ciljevi

- Povećanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora, obezbeđivanje boljeg odgovora prehrambenog sektora na društvene zahteve za zdravom hranom, uključujući bezbednu, hranljivu i održivu hranu, ulaganjem u fizičku infrastrukturu u skladu sa nacionalnim standardima i relevantnom EU;
- Adresiranje izazova klimatskih promena, promovisanje obnovljive energije i cirkularne ekonomije;
- Rešavanje jačanja položaja farmera u lancu ishrane, podsticanje na saradnju u kratkim lancima snabdevanja i proizvodnju proizvoda sa dodatom vrednošću.

3.1 Specifični ciljevi

- Poboljšanje efikasnosti i produktivnosti uvođenjem novih tehnologija za povećanje konkurentnosti i raznovrsnosti proizvoda na tržištu;
- Integracija farmera/proizvođača sirovina sa agro-prerađivačkom industrijom;

---

³⁰ AHV 2022

³¹ Vinova loza i vinarija Kosova 2023

- Unapređenje kontrole kvaliteta proizvoda sprovođenjem sistema upravljanja kvalitetom i standarda bezbednosti hrane, u cilju obezbeđivanja visokog kvaliteta proizvoda i usklađenosti sa higijenskim zahtevima;
- Unapređenje zaštite životne sredine ulaganjem u postrojenja za prečišćavanje, odlaganje i upravljanje otpadom, uključujući tretman vode u skladu sa ekološkim standardima;
- Unapređenje ambalaže, marketinga i promotivnih aktivnosti;
- Unapređenje postojećih proizvodnih kapaciteta i njihovo proširenje, u cilju snažnije integracije domaće proizvodnje, diversifikacije proizvoda/uvođenja novih proizvoda na tržište;
- Postepeno usklađivanje sa standardima EU-a, u pogledu zaštite životne sredine, javnog zdravlja, dobrobiti životinja i bezbednosti na poslu;
- Doprinos smanjenju klimatskih promena kroz podršku proizvodnji obnovljive energije.

4. Povezanost sa ostalim merama programa

Konkretno, ova mera se odnosi na Meru 1 „Ulaganja u fizička sredstva u poljoprivrednim ekonomijama“, budući da količina i kvalitet primarnih poljoprivrednih proizvoda pozitivno utiču na operativni kapacitet prerađivačke industrije i njeno racionalno i efikasno korišćenje. Dok će Merom „Diverzifikacija farmi i razvoj poslovanja“ biti data podrška za ulaganja u preradu poljoprivrednih i alternativnih proizvoda. Ova mera se može olakšati transferom znanja iz Mera „Unapređenje obuke“ i „Inovacije i prenos/transfer znanja“.

5. Korisnici

- Korisnici mogu biti preduzeća za preradu poljoprivrednih proizvoda registrovana u Kosovskoj agenciji za registraciju poslovanja u relevantnom podsektoru i odobrena/registerovana od strane AHV pre datuma apliciranja;
- Aplikanti u sektoru vina takođe moraju biti registrovani u Registru proizvođača vina na Kosovu;
- Početni agrobiznisi sa iskustvom do dve godine mogu aplicirati do 200.000 evra prihvatljivih ulaganja, dok preduzeća sa 2 ili više godina iskustva mogu aplicirati do 400.000 evra

6. Zajednički kriterijumi prihvatljivosti

6.1 Vrste podržanih obrađujućih preduzeća

- Svi aplikanti ove mere moraju biti registrovani u Registru farmi i ARBK;
- Ova mera podržava mikro preduzeć a za početnike sa iskustvom do dve godine i mala i srednja preduzeć a za preduzeć a sa 2 ili više godina iskustva definisanih na osnovu Zakona br. 06/L-032 za računovodstvo, finansijsko izveštavanje i reviziju.

6.2 Ekonomska održivost

- Ekonomska održivost aplikanta se mora pokazati kroz poslovni plan.
- Svi aplikanti moraju dostaviti biznis plan, u skladu sa modelom koji zahteva Agencija za razvoj poljoprivrede. Aplikant mora u poslovnom planu pokazati ekonomsku održivost preduzeća na kraju realizacije projekta. Preduzeće mora da pokaže da može redovno da izmiruje svoje obaveze i dugove, bez ugrožavanja normalnog funkcionisanja preduzeća.
- Biznis plan mora da sadrži detaljan opis planiranih ulaganja i aktivnosti, u skladu sa zahtevima AHV za unapređenje standarda. Takođe, biznis plan treba da pokaže kako će sprovođenje projekta dovesti do poboljšanja ukupnog učinka poljoprivredno-prehrambenog preduzeća kroz predstavljanje perspektive finansijske/ekonomske održivosti.
- Procenu finansijske/ekonomske održivosti i perspektivu kontinuiteta ulaganja ocenjuje ARP, kako bi se obezbedio odabir projekata sa najvišim kvalitetom u smislu finansijske/ekonomske održivosti. Model biznis plana priprema ARP i biće objavljen na veb sajtu Agencije i MPŠRR-a.

6.3 Nacionalni standardi /EU standardi

- Preduzeće mora jasno da pokaže plan ulaganja u biznis planu, što će uticati na sprovođenje standarda bezbednosti hrane i smanjenje rizika prema kategorizacijama. Pre podnošenja zahteva za placiranje ARP-u, AHV mora proceniti svaki projekat da li su ispunjeni minimalni glavni nacionalni standardi u skladu sa zakonima na snazi.
- Korisnici, zajedno sa zahtevom za isplatu i drugim dokumentima, moraju dostaviti Izveštaj u prilogu sa Kontrolnim listama AHV-a koji potvrđuju da je ulaganje u skladu sa minimalnim nacionalnim standardima. Sva preduzeća korisnici na kraju sprođenja moraju ispuniti nacionalne standarde u skladu sa zakonima na snazi.
- Aplikanti moraju imati izveštaj/zapisnik (ne stariji od šest meseci) izdat od AHV o postojećem stanju operatera i koje standarde moraju da ispune. Prema zahtevima AHV za unapređenje standarda, biznis plan mora da sadrži detaljan opis planiranih ulaganja i aktivnosti.
- Pre konačnog zahteva za isplatu ARP-u, podržano ulaganje mora da ispuni relevantne nacionalne standarde na snazi koji se odnose na zaštitu životne sredine, javno zdravlje, dobrobit životinja i bezbednost na radu.

6.3 Drugi kriterijumi prihvatljivosti

- Zemljište/objekat na kome će se realizovati ulaganja, odnosno oprema kupljena po projektu, prihvatljivo je za ulaganje čak i ako je pod hipotekom (bilo u vlasništvu ili pod zakupom), osim za ulaganja za izgradnju/proširenje kategorije D objekte i sabirne punktove/skladišta nije prihvatljivo graditi na zemljištu pod hipotekom;
- U slučaju da se zemljište ili objekat daju u zakup, overen ugovor o zakupu na najmanje 10 godina, računajući od godine apliciranja. Potpisani i overeni ugovori o zakupu pre roka za apliciranje moraju pokrivati vremenski period od najmanje 5 godina od dana odobrenja;
- U slučaju izgradnje/dogradnje sa osnovnom površinom većom od 10m², potrebna je građevinska dozvola;

Svi aplikanti prilikom apliciranja trebaju podneti;

- Vlasnički list (posedovni list) parcele u koju će se ulagati; (U slučajevima kada se zemljište/objekat izdaje u zakup, vlasnički list zemljišta na kome se nalazi zemljište/objekat mora biti na ime zakupodavca);
- Ugovor mora da sadrži i saglasnost vlasnika (zakupodavca), da se ulaganje izvrši u njegovo zemljište/objekat;
- Ukoliko je zemljište ili neka druga imovina u koju će se ulagati u zajedničkom vlasništvu, aplikant mora da donese saglasnost suvlasnika i kopije ličnih karti;
- Predračun troškova materijala i planiranih radova, posebno pripremljen dokument (ne deo biznis plana) ne odnosi se samo na ulaganja samo u opremu već se odnosi na ulaganja u renoviranje i izgradnju;
- Kopija plana parcele na kojoj će se ulagati;
- Svim aplikantima moraju biti izmirene ili regulisane poreske obaveze, porez na dohodak i drugi primenljivi porezi;
- Kandidati su u obavezi da u biznis planu navedu da će novodiplomiranog studenta angažovati na praktičan rad u trajanju od 6 meseci putem overenog ugovora, ukoliko ima zainteresovanih;
- Studenti angažovani na praktičnom radu moraju biti na poslednjoj godini studija ili novodiplomirani, do godinu dana nakon diplomiranja, iz oblasti poljoprivrede i veterine. Izuzetak su studenti/novodiplomirani koji su bili angažovani na projektima PRR-2023;
- Vrednost isplate će biti 2,100€ i biće finansirana 100% javnom podrškom (Procedure plaćanja će biti opisane u vodiču za aplikante);
- Ukoliko ima zainteresovanih učenika srednjih poljoprivrednih škola za praktičan rad, svi korisnici su dužni da prihvate svoju angažovanost na period od 6 meseci;
- Angažovanje učenika će biti u skladu sa A/U 02/2024 za prevenciju i zabranu opasnih oblika dečijeg rada. MBPZHR raspisuje javni oglas za studente/novodiplomirane koji su zainteresovani za obavljanje stručne prakse;
- Po završetku praktične nastave, u roku od šest meseci od studenta, korisnik je

dužan da izda potvrdu o završenoj praktičnoj nastavi studenta;

Pored ovih dokumenata, u slučaju izgradnje, proširenja objekata, potrebna su i ova dodatna dokumenta:

- Idejni tehnički projekat sa merama;
- Predračun materijalnih troškova i planiranih radova;
- Dokaz iz opštine koji potvrđuje da planirano ulaganje nije zabranjeno na mestu predviđenom za izgradnju ili proširenje.

Pre zahteva za isplatu u Agenciji za razvoj poljoprivrede, korisnik mora dostaviti:

- Građevinsku dozvolu nadležnog organa (Opštine), nije potrebna za projekte renoviranja;

Druge obaveštajne odredbe

- Projekti finansirani iz Programa ruralnog razvoja 2024 ne mogu biti finansirani i od strane Kancelarija EU-a na Kosovu ili bilo kojeg drugog lokalnog ili međunarodnog javnog donatora;
- U slučaju da je korisnik dobio podršku za isti projekat od drugog donatora, neće mu biti data podrška, ili ako ju je dobio biće prinuđen da vrati primljena sredstva, i prema njemu će biti sprovedene kaznene mere u skladu sa zakonima na snazi;
- Ukoliko je potencijalni korisnik prethodno bio korisnik nekog projekta iz MPŠRR-a u (5) poslednjih pet godina i nalazi se u periodu praćenja, službenici za procenu projekta štampaju informativno pismo za odobrenje tog projekta i povodom prvi terenski pregled, inspektori prvo proveravaju projekat prethodnih godina. Ako projekat nije održavan i/ili nije funkcionalan, ne može se zaključiti novi ugovor;
- Svi korisnici koji su u svom biznis planu naveli da će otvarati nova radna mesta i za to su dobili bodove tokom ocenjivanja, moraju da ih otvore i dokažu uplatom penzijskih doprinosa i poreza na zarade, počev od poslednjeg meseca pre zahteva za poslednju uplatu. Korisnici su u obavezi da ova radna mesta budu popunjena radnicima sa punim radnim vremenom sve dok traje period praćenja.
- Početni agrobiznisi sa iskustvom do dve godine mogu aplicirati do 200.000 evra prihvatljivih ulaganja, dok preduzeća sa 2 ili više godina iskustva mogu aplicirati do 400.000 evra

7. Posebni kriterijumi prihvatljivosti

7.1 Podsektor prerade mleka, mesa i klanice

- Svi aplikanti moraju biti registrovani u Agenciji za registraciju biznisa Kosova (ARBK) sa relevantnom delatnošću i odobreni od AHV pre datuma apliciranja.

- Aplikanti kategorije „A“, „B“ i „C“ nisu prihvatljivi u slučaju izgradnje novog objekta, dok su prihvatljivi u slučaju renoviranja postojećeg objekta i ulaganja u opremu.
- Aplikanti kategorije "D" ispunjavaju uslove samo u slučaju izgradnje novog i zatvaranja postojećeg objekta. Ulaganja u opremu/procesne linije za ovu kategoriju su prihvatljiva ako je izgradnja objekta prioritet u biznis planu.

7.2 Podsektor prerade voća i povrća i sabirne tačke/skladišta za voće i povrće

- Svi aplikanti moraju biti registrovani u Agenciji za registraciju biznisa Kosova (ARBK) sa relevantnom delatnošću i
- registrovani od strane AHV pre datuma apliciranja.
- U slučaju ulaganja u postojeće sabirno mesto/skladište, minimalni kapacitet skladištenja mora biti 1000 m³. U slučaju proširenja postojećeg objekta, ovaj objekat mora imati minimalni kapacitet od 500 m³, dok prošireni objekat mora dostići minimalni kapacitet od 1000 m³.

7.3 Podsektor proizvodnje vina

- Preduzeća koja su registrovana u Registru proizvođača vina i u Agenciji za registraciju biznisa Kosova pre datuma apliciranja imaju pravo na apliciranje. Proizvođači vina moraju dobiti najmanje 50% sirovine (grožđa) od drugih proizvođača (ne od sopstvene proizvodnje).
- Ovaj kriterijum se ne odnosi na proizvođače vina koji poseduju više od 50 ha vinograda. Aplikanti moraju dokazati da su prijavili godišnju proizvodnju vina i preostale zalihe.

8. Prihvatljiva zajednička ulaganja

Prihvatljiva ulaganja su ograničena na one uključene na Listu ulaganja za Meru 3:

- Izgradnja/proširenje/renoviranje objekata. Izgradnja je prihvatljiva samo za kategoriju "D", dok su ulaganja u opremu prihvatljiva za sve kategorije ("A", "B", "C" i "D");
- Kupovina novih mašina i opreme, uključujući kompjuterske programe neophodne za rad proizvodnih linija ili druge primarne funkcije vezane za glavne aktivnosti preduzeća;
- Prihvatljivi troškovi marketinga za sve mere iz Mere 3 su: priprema i štampanje kataloga, letaka, brošura, postera i sl. za promociju proizvoda, ali ne i za njihovu distribuciju. Takođe, prihvatljivi marketinški troškovi su proizvodnja promotivnih audio i video spotova, ali ne i njihova medijska distribucija;
- Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova marketinga je ograničena na 5% ukupnih prihvatljivih troškova, ali ne više od 10.000 €;
- Angažovanje studenta na poslednjoj godini studija ili novodiplomiranog na smeru prehrambene tehnologije, stočarstvo, voćarstvo, hortikultura i vinogradarstvo biće prihvatljiv trošak za sve podmere. Ovo se odnosi i na angažovanje studenata master

studija. Vrednost uplate za šestomesečni angažman studenta/novodiplomiranog biće 2100€ javne podrške (100%)

8.1 Ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

U okviru ovog ulaganja podržana je proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora za "sopstvenu potrošnju". (tj. proizvodni kapacitet pozajmljene/deponovane energije u mreži je u proseku jednak utrošenoj električnoj energiji tokom godine). Ovo se opravdava činjenicom da, pošto se električna energija ne može skladištiti, ako se ne potroši, mora se pustiti u mrežu; električna mreža se može zamisliti kao skladište električne energije gde ona ulazi i povlači tokom godine u sličnim količinama i različitom brzinom.

Sopstvenu potrošnju treba proveriti u fazi u kojoj je projekat predstavljen/ocenjen. Ulaganje se smatra prihvatljivim kada (teoretski) energetski kapacitet postrojenja za obnovljivu energiju („ulaganje“) ne prelazi 120% trogodišnje prosečne potrošnje preduzeća.

8.2 Prihvatljiva ulaganja po sektoru/pomeri

8.2.1 Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerade mleka

- Ulaganja u izgradnju/renoviranje mlekara. Ulaganja u izgradnju novih mlekara prihvatljiva su samo za aplikante koji se u trenutku apliciranja nalaze u kategoriji „D“;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za dostizanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda); *HACCP i/ili ISO 22000 sertifikacija se ne finansira*;
- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman ispuštenih voda;
- Ulaganja u specijalizovana sredstva za transport mleka od farmera do objekta i mlečnih proizvoda od objekta do tržišta (uključujući specijalizovana sredstva za hladni transport);
- Ulaganja u opremu za nove proizvode i savremenu ambalažu;
- IT oprema, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Laboratorije i oprema za kontrolu kvaliteta;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja u rashladnu opremu.
- Marketinške investicije.

8.2.2 Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerade mesa i klanice

- Ulaganja u izgradnju/renoviranje postojećih objekata, uključujući hladnjače sa opremom. Investicije u novogradnju, prihvatljive samo za aplikante koji su u trenutku apliciranja u kategoriji „D“;
- Ulaganja u opremu za preradu mesa i klanice;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za dostizanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda); *HACCP i/ili ISO 22000*

sertifikat se ne finansira

- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman ispuštenih voda;
- Ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta, uključujući relevantne laboratorije;
- Ulaganja u opremu za hlađenje i zamrzavanje za skladištenje gotovih proizvoda;
- IT oprema, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Specijalizovana vozila za transport sirovina i gotovih proizvoda;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije.
- Ulaganja u marketing.

8.2.3 Prihvatljiva ulaganja za podmeru prerade voća i povrća (uključujući krompir) i sabirno mesto/skladište za voće i povrće.

- Ulaganja u renoviranje objekata za preradu;
- Dozvoljena su ulaganja u sabirne punktove/skladišta poljoprivrednih proizvoda, proširenje/obnovu izgradnje i ulaganje u opremu.
- Ulaganja u linije za konzerviranje/pasterizaciju voća i povrća;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za dostizanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda); **HACCP i/ili ISO 22000 sertifikacija se ne finansira;**
- Ulaganja u objekte i opremu za tretman nakon žetve, sušenje, klasifikaciju i skladištenje;
- Ulaganja u opremu za pakovanje, za etiketiranje, uključujući linije za punjenje, omote i drugu specijalizovanu opremu;
- Ulaganja u opremu za rashladni lanac, uključujući hladnjače i skladišta za zamrzavanje, tunele za zamrzavanje, rashladna transportna vozila i drugu opremu neophodnu za obezbeđivanje kontinuiteta u lancu rashlađivanja;
- Ulaganja u opremu za unapređenje zaštite životne sredine, posebno za upravljanje otpadom i tretman ispuštenih voda;
- Ulaganja u opremu za kontrolu kvaliteta, uključujući relevantne laboratorije;
- Specijalizovana vozila za transport sirovina i gotovih proizvoda, sa i bez hlađenja;
- IT oprema, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije;
- Marketinška ulaganja.

8.2.4 Prihvatljiva ulaganja za podmeru proizvodnje vina

- Ulaganja u renoviranje objekata za proizvodnju i preradu vina;
- Ulaganja u opremu za preradu vina;
- Ulaganja u opremu za poboljšanje higijene, kao i kvaliteta i bezbednosti proizvoda (posebno za dostizanje HACCP i/ili ISO 22000 standarda); **HACCP i/ili ISO 22000 sertifikacija se ne finansira;**
- Ulaganja u opremu za pakovanje, za etiketiranje, uključujući linije za punjenje, pakovanje i drugu specijalizovanu opremu;
- Ulaganja u tehnologiju za proizvodnju obnovljive energije;
- Ulaganja u opremu i aparate za kontrolu kvaliteta vina, uključujući relevantne

- laboratorije;
- IT oprema, digitalizacija, hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje proizvodnjom vina;
- Marketinška ulaganja

9. Kriterijumi izbora za sve podsektore

Br	Kriterijumi izbora	Bodovi
1.	Ulaganja u postizanje nacionalnih standarda bezbednosti hrane	25
2.	Ulaganja u projekte za unapređenje položaja farmera u lancu vrednosti (zaključivanje ugovora/overenih) ³²	15
3.	Ulaganje u proizvodnju energije u preduzeću iz obnovljivih izvora (<i>min. 10% ali ne više od 50% ulaganja od ukupne vrednosti projekta</i>) ³³	20
4.	Investicije u vezi sa tretmanom otpada; kao što je čišćenje ispuštenih voda i/ili korišćenje otpada - cirkularna ekonomija (u okviru biznisa aplikanta) (<i>min. 5% ali ne više od 50% investicije od ukupne vrednosti projekta</i>)	15
5.	Ulaganja koja dovode do inovacija i diversifikacije proizvodnje Uvođenje najmanje dva nova proizvoda (ili dve različite vrste vina)	10
6.	Aplikanti su imali pozitivno poslovanje u poslednje 2 godine (vidi dokument: Opšte stanje deklaracija i drugih transakcija PAK-a)	5
7.	Otvaranje radnih mesta (jedan bod za svakog novozaposlenog radnika, ali ne više od 5 poena ukupno)	5
8	Aplikant koji nije dobio grant u poslednje 3 godine	5
	Ukupno	100

Korisnik koji je planirao ulaganja u korišćenje obnovljive energije i ostvario bodove za ovu namenu, dužan je da ovo ulaganje iskoristi i održava aktivnom za namene koje je predvideo biznis planom. Ako se tokom bilo koje kontrole od strane službenika ARP (pre potpisivanja ugovora, ad-hoc ili Ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljivu energiju ne koriste kako je predviđeno biznis planom, onda će se primeniti član 54. Zakona br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju.

³² Ulaganja u projekte za poboljšanje položaja farmera u lancu vrednosti (ugovaranje/notarsko overa)

a) da je najmanje 80% ugovorenih mlečnih sirovina iz lokalne proizvodnje;

b) da je najmanje 30% sirovine ugovorenog mesa iz domaće proizvodnje;

c) da najmanje 80% sirovina ugovorenog drveta, povrća i grožđa bude iz lokalne proizvodnje;

(ovo se mora dokazati notarskim ugovorima, dok se sopstvena proizvodnja preduzeća dokazuje biznis planom)

³³Korisnik koji je planirao ulaganja u proizvodnju obnovljive energije i ostvaruje bodove za ovu namenu, dužan je da ovo ulaganje iskoristi i održava aktivnom za namene koje je predvideo biznis planom. Ako se tokom svake kontrole od strane službenika ARP (ad-hoc ili ex-post) utvrdi da se ulaganja u obnovljive izvore energije ne koriste kako je predviđeno biznis planom, onda će biti kažnjeno u skladu sa zakonima na snazi

10. Stepen javne podrške

- Intenzitet pomoći (javna pomoć) je 50% od ukupnog iznosa prihvatljivih troškova za projekat;
- Minimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mere je 50.000€;
- Maksimalna vrednost prihvatljivih troškova po projektu u okviru ove mere je 400.000€;
- Maksimalna javna podrška za programski period (2023-27) za Meru 3 ne može preći iznos od 600.000 evra po korisniku;
- Aplikant može aplicirati sa više projekata tokom perioda sprovođenja ovog programa (2023-27) u različitim godinama, pod uslovom da su prethodni projekti uspešno završeni i da javna podrška ne prelazi gore navedeni iznos;
- Uplata za Meru 3 se vrši u dve rate: prvi deo javne podrške u iznosu od 50% vrši se u vidu akontacije nakon potpisivanja ugovora sa korisnikom, uz obezbeđenje bankarske garancije, dok se preostali deo od 50% uplaćuje nakon provere završetka opšteg ulaganja;
- Bankarska garancija mora biti obezbeđena samo za akontaciju od 50% javne podrške;
- Bankarska garancija mora biti obezbeđena za period do poslednje uplate od strane ARP, odnosno do poslednje odluke Komisije za žalbe. Svaki zahtev za dodatnim rokom mora biti pokriven bankarskom garancijom.

11. Budžet Mere 3

	MERA 3	Budžet	%
1	Prerada mleka	500,000.00	14.29
2	Prerada mesa	500,000.00	14.29
3	Klanica	500,000.00	14.29
4	Prerada voća i povrća	500,000.00	14.29
5	Prerada vina	700,000.00	20.00
6	Sabirno mesto/skladišta voća povrća	800,000.00	22.86
	Ukupni budžet	3,500,000.00	100

12. Pokazatelji

Pokazatelji	Ciljevi
Broj modernizovanih agro-prerađivačkih preduzeća, podržanih od strane PRR-a	26
Broj preduzeća za preradu mleka	4
Broj preduzeća za preradu mesa	4
Broj klanica	4
Broj preduzeća za preradu voća i povrća	4
Broj sabirnih mesta/skladišta voća povrća	7
Broj preduzeća za preradu vina	6
Broj korisnika koji su investirali u obnovljive izvore energije	25
Broj korisnika koji su investirali u prečišćavanje otpada i voda	25
Broj radnih mesta	30
Vrednost ukupnih javnih investicija	3,500,000.00
Ukupna vrednost ulaganja	7,000,000.00

13. Administrativni postupak

Ovu meru će sprovoditi Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP). Detaljne administrativne procedure će biti predstavljene u Administrativnom uputstvu koje usvaja ministar poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja.

Procena uključuje verifikaciju dostavljene dokumentacije (da bude potpuna), proveru prihvatljivosti (uključujući predlog projekta/biznis plan) i bodovanje projekata. Izveštaji o proceni će biti objavljeni. Svi aplikanti imaju mogućnost da podnesu žalbu. Procedura procene biće deo Administrativnog uputstva, usvojenog od MPŠRR.

14. Rok za sprovođenje

- Rok za sprovođenje projekata ove veličine je 11 meseci od dana potpisivanja ugovora sa ARP-om;
- ARP može produžiti period sprovođenja za najviše 30 dana, ako za to postoje valjani razlozi, kao što su neprikladni klimatski uslovi, dovoz određene mašinerije iz druge zemlje. Period početka implementacije definisan je ugovorima.
- Nakon ovog roka, korisnik ima dodatnih 15 dana da pripremi dokumentaciju i podnese zahtev za isplatu;

15. Geografski opseg mere

Ova mera se primenjuje na celoj teritoriji Republike Kosovo

MERA 5 „SPROVOĐENJE STRATEGIJA LOKALNOG RAZVOJA - LEADER PRISTUP“ - ZA ODABRANE LOKALNE AKCIONI GRUPE (LAG-a)

1. Pravni osnov

- Zakon br. 08/L-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo br, 06/236 od: 11.12.2024
- Zakon br. 08/L-260 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2024. godinu (Službeni list Republike Kosovo / br. 26 / 29. decembar 2023, Priština);

2. Obrazloženje

Sprovođenje Mere 5 Sprovođenje strategija lokalnog razvoja LEADER pristup će biti od odlučujućeg značaja za obezbeđivanje dalje podrške postojanju LAG-ova, za unapređenje njihovih kapaciteta kako bi imali ulogu agenta/promotora razvoja ruralnih područja. oblasti prema poznatim principima LEADER pristupa.

LEADER je deo politike ruralnog razvoja EU-a u tome što pomaže u izgradnji kapaciteta i iskustva u sprovođenju politika ruralnog razvoja EU-a, a takođe pomaže zemljama kandidatima u pripremama za članstvo u EU.

LEADER pristup ima za cilj razvoj zajednice, doprinoseći ekonomskom, socijalnom, kulturnom i ekološkom poboljšanju lokalnih područja, angažujući veliki broj privatnih i javnih multisektorskih partnera, uvek uzimajući u obzir resurse zajednice na lokalnom nivou.

Osnovni cilj LAG-ova je da doprinese ekonomskom razvoju ruralnih područja, nudeći podršku ruralnoj zajednici za pripremu i sprovođenje razvojnih strategija u bliskoj saradnji sa lokalnom zajednicom.

U periodu 2007-2009, na inicijativu MPŠRR, osnovano je 30 Lokalnih akcionih grupa (LAG) – koje su pokrivala čitavo ruralno područje zemlje na Kosovu. Dok je u programskom periodu 2014-2020, tokom 2014. godine sprovedena aktivnost „Tehnička pomoć za moguće LAG“ u vidu poziva za prezentacije Lokalnih razvojnih strategija (LRS)..

Strategije ruralnog razvoja su odobrene za 12 LAG-ova i MRR-ova, i ovim su odobrene kao LAG-ovi.

Tokom perioda 2015-2021, odobrene LAG-ove je podržao MPŠRR sa finansijskim sredstvima za obavljanje njihovih aktivnosti.

Mera 5 -LEADER se sastoji od tri glavne aktivnosti:

- **Aktivnost 1-** "Sticanje veština i promocija stanovnika na teritorijama odabranih LAG-ova";
- **Aktivnost 2 -** "Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija, LEADER pristup - za odabrane LAG-ove" i
- **Aktivnost 3-**"Kooperacija/saradnja" koja će biti započeta u kasnijoj fazi, kada LAG-ovi budu dobro strukturisani, njihovi zaposleni budu obučeni i stanovnici i njihove teritorije su pokazali kapacitet da imaju koristi od ovih aktivnosti .

3. Opšti ciljevi

Mera 5 ima za osnovni cilj podršku podizanju kapaciteta odabranih LAG-ova, članova LAG-ova i stanovnika sela, u cilju povećanja njihovih veština u oblasti demokratije i lokalnog razvoja.

3.1 Specifični ciljevi

- Funkcionalizacija LAG-ova odabranih prema LEADER pristupu;
- Izgradnja kapaciteta odabranih LAG-a;
- Podizanje svesti ruralnog stanovništva u aktivnostima odabranih LAG-a;
- Razmena iskustava između odabranih LAG-ova.
- Sprovođenje LRS(projekata)
- Umrežavanje sa drugim LAG-ovima i razmena dobrih praksi
- Doprinos razvoju ruralne ekonomije, poboljšanju kvaliteta društvenog i kulturnog života zajednice, unapređenju javnih prostora u selima, poboljšanju ekoloških standarda u područjima gde LAG deluju, kao i glavni prioriteti koji proizilaze iz Lokalnih razvojnih strategija;

4. Veza sa drugim merama u PPRR

Ova mera se odnosi na meru 9 „Tehnička pomoć“, „Sticanje veština i animacija stanovnika teritorije u cilju podizanja kapaciteta lokalnog stanovništva“, a odnosi se i na meru 7 „Diverzifikacija farmera i razvoj biznisa“.

Tehnička pomoć podržava potencijalne LAG-ove da budu spremni da se prijave za meru „LEADER pristup“.

Takođe, umrežavanje LAG je podržano merom tehničke pomoći

Aktivnost 1. Sticanje veština i podsticanje/animiranje stanovnika na teritorijama LAG-ova

Svrha ove aktivnosti je da podrži dalju izgradnju kapaciteta odabranih LAG-ova, članova odabranih LAG-ova, kao i stanovnika ruralnih područja kako bi povećali svoje veštine u lokalnoj demokratiji i upravljanju kako bi ih podstakli da promovišu lokalne inicijative i partnerstvo.

Prihvatljive aktivnosti

- Izrada studije za oblasti kao što su: socio-ekonomske, regionalne, marketinške studije i dr.;
- Obuka i školovanje/edukacija zaposlenih i članova LAG-a na različite teme;
- Teme vezane za LEADER pristup, kao što su: LEADER koncept, lokalna uprava, LRS, upravljanje mrežom, unapređenje učešća zainteresovanih strana, itd.;
- Teme vezane za menadžment, kao što su: priprema biznis planova, priprema aplikacija za projekte, računovodstvo i izveštavanje i dr.;
- Privlačenje interesovanja, organizovanje reklamnih i promotivnih materijala i događaja za članove LAG-a i stanovnike područja, kao što su: seminari, radionice, sastanci i dr.;
- Učešće članova LAG-a na seminarima, radionicama, sastancima, studijskim posetama, uključujući događaje koje organizuje Mreža za ruralni razvoj.

Indikativna lista prihvatljivih troškova

- Usluge stručnjaka sa verifikovanim biografijama iz oblasti ekonomskog, ruralnog, regionalnog razvoja, životne sredine, marketinga itd.
- Troškovi pismenog i usmenog prevoda;
- Putni troškovi članova odabranih LAG-a na Kosovu i u inostranstvu, uključujući smeštaj i dnevnice;
- Aktivnosti podsticanja interesovanja, kao što su obuke, učešće na seminarima , radionicama i sajmovima , plaćanje avansa za publikacije i njihovu kupovinu, druge aktivnosti za podsticanja interesa, itd.
- Radionice i informativni događaji za promovisanje aktivnog učešća ruralnog stanovništva u procesima lokalnog razvoja;
- Iznajmljivanje objekata i opreme za razne organizacije, kao i hotelske usluge;
- Izrada i izdavanje materijala kao što su: leci, brošure i dr.
- Troškovi održavanja glavnog računa LAG-a (dokumentovano godišnjim bankovnim izvodom LAG-a).

Aktivnost 2 “Sprovođenje strategija lokalnog razvoja”

U okviru aktivnosti 2 postoje dve podaktivnosti:

- **Podaktivnost 2a)**
Funkcionalizacija odabranih LAG-a uz podršku njihovih operativnih troškova.
Operativni troškovi LAG-ova se odnose na upravljanje i operacionalizaciju LAG-ova prema LEADER pristupu i početak sprovođenja LRS-a.

Prihvatljive aktivnosti

- Otvaranje LAG kancelarije, uključujući kancelarijsku opremu i nameštaj;
- Zapošljavanje zaposlenih –rukovodilaca sa punim ili nepunim radnim vremenom;
- Zakup kancelarija i tekući godišnji troškovi, kao što su: kancelarijski materijal, struja, telefon, internet itd.;
- Utvrđivanje budžeta za druge eksterne usluge, kao što su IT, računovodstvo, itd.;
- Troškovi aktivnosti za menadžera i članove odbora, kao što su putovanja na sastanke van kancelarije, na primer sa drugim LAG, itd.;

- Identifikovanje i određivanje budžeta za male projekte koji će se direktno sprovoditi.

Indikativna lista prihvatljivih troškova

- Plate direktora LAG i/ili drugih zaposlenih uLAG;
- Zakup kancelarije i operativni troškovi;
- Kancelarijski materijal;
- Nabavka opreme, uključujući IT opremu, mobilne telefone;
- Usluge za IT stručnjake, računovođe i dr.;
- Nepredviđeni troškovi;
- Troškovi održavanja LAG-ovog glavnog računa (dokumentovano sa LAG-ovim godišnjom bankovnom slikom)

Podaktivnost 2b)

Podrška sprovođenju LRS-a LAG-a

LAG-i sprovode male projekte u skladu sa LRS-ima. Takve aktivnosti treba da podrže kulturne događaje (sajmovi, festivali, izložbe, itd.), promociju lokalnih proizvoda (etiketiranje, marketing, leci, brošure, itd.), infrastrukturu manjeg obima (ograda, fontane, parkovi, mali mostovi, njivski putevi, obeležavanje planinskih puteva, obnova kulturnog i prirodnog nasleđa i dr.).

- Troškovi održavanja glavnog računa LAG-a (dokumentovano godišnjom bankovnom slikom LAG-a).

5. Krajnji korisnik

Krajnji korisnici Mere 5 „su svi odabrani LAG-ovi i MRRLAG-a.

6. Step en javne podrške

Za Aktivnost 1. „Sticanje veština i podsticanje/animacija stanovnika teritorije LAG-ova za izabrane LAG-ove“. Stopa javne podrške biće 100%.

Za Aktivnost 2. „Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija – LEADER pristup“

Podaktivnost 2a) „Operacionalizacija odabranih LAG-a“ uz podršku njihovih operativnih troškova.

Stopa javne podrške biće 100%.

Podaktivnost 2b) „Sprovođenje LRS odabranih LAG-ova“ gde promovišu i realizuju male projekte u skladu sa LRS-ima.

Nivo javne podrške biće 80% od MPŠRR i 20% od drugih donatora ili od članova odabranih LAG-ova.

Selekciju projekata vrše LAG-ovi.

Odabrani LAG-ovi sprovode program prema pristupu odozdo prema gore. Odluke u vezi sa razradom i sprovođenjem lokalnih razvojnih strategija mora da donosi upravni odbor LAG-a prostom većinom glasova.

7. Raspodela budžeta prema aktivnostima

Planirani budžet za:

- Aktivnost 1 „Sticanje veština i podsticanje stanovnika teritorije za odabrane LAG-e“ i
- Aktivnost 2; „Sprovođenje strategija lokalnog razvoja“ ukupno za 2024. godinu iznosi 300.000,00 €.

Tabela 1. Budžet

Mera 5 „sprovođenje lokalnih razvojnih strategija – Leader pristup“ – za odabrane lokalne akcijske grupe (LAG-ovi)	Budžet Učešće u %	Budžet u €
Aktivnost 1 „Sticanje veština i podsticanje stanovnika na teritorijama LAG-ova“		Za opštine od 10.000-50.000 stanovnika do 7.000 € Za opštine od 50.000-90.000 stanovnika do 9.000 € Za opštine od 90.000-150.000 stanovnika do 12.000 € Za Mrežu za ruralni razvoj 7.000 €
Pod ukupno Aktivnosti 1	22.19	66,560.00 €
Aktivnost 2 „Sprovođenje strategija lokalnog razvoja“		
Podaktivnost 2a: „Funkcionalizacija izabranih LAG-ova“ podržavajući njihove operativne troškove.	46.45	139,360 (12 LAG + Mreža)
Podaktivnost 2b: Druga aktivnost je „Podrška sprovođenju LRS LAG-ova“	31.36	94,080 € (7,840 €*12 €)
Ukupno Budžet za LAG i MRR	100	300,000.00 €

Aktivnost 1 „Sticanje veština i podsticanje stanovnika teritorije LAG-ova za izabrane LAG-ove“

Aktivnost 1 će imati tri praga maksimalno prihvatljivih troškova u zavisnosti od broja stanovnika teritorije koja obuhvata odabrani LAG.

Na osnovu izveštaja Agencije za statistiku Kosova, Procena stanovništva Kosova, 2013. u opštinama u kojima su LAG-ovi izabrani je sledeće:

Za opštine od 10.000 do 50.000 stanovnika, maksimalni prihvatljivi troškovi za Aktivnost 1. „Sticanje veština i podsticanje stanovnika na teritoriji LAG-a za izabrane LAG-e, prihvatljivi troškovi su do 7.000 €

Za opštine sa preko 50.000 do 90.000 stanovnika maksimalni troškovi do: 9,000 €

Za opštine sa preko 90.000 do 150.000 stanovnika, maksimalni troškovi do: 12,000 €

A za MRR do 7.000 evra. U trenutku prijave mora se pripremiti „Plan rada za 5-godišnje aktivnosti“.

Aktivnost 2 „Sprovođenje strategije lokalnog razvoja“

2a) U okviru prve podaktivnosti je „Funkcionalizacija odabranih LAG-a“ uz podršku njihovih operativnih troškova.

Tabela 2. Prihvatljivi troškovi za funkcionalizaciju LAG-ova i MRR-a

Prihvatljivi troškovi za funkcionalizaciju LAG-ova i MRR-a za 2024. godinu	Euro	Mesec	Ukupno
Plate menadžera LAG-a i/ili drugih zaposlenih u LAG; (bruto plata)	350	12	4,200
Zakup kancelarije i operativni troškovi;	250	12	3,000
Kancelarijski materijal;	50	12	600
Usluge (IT stručnjaci, računovođe, itd.);	100	12	1,200
Struja, voda i komunalne usluge	80	12	960
Troškovi transporta	50	12	600
Nepredviđeni troškovi	100	1	100
Troškovi održavanja bankarskog računa LAG-ova	5	12	60
Ukupno za funkcionisanje LAG-ova			10,720
Ukupno za funkcionisanje 12 LAG-ova			128,640
Troškoviza funkcionisanje MRR-a		1	10,720
Ukupno za funkcionisanje LAG-ova iMRR-a			139,360

U okviru druge podaktivnosti, a to je „Sprovođenje LRS odabranih LAG-ova“ gde promovišu i realizuju male projekte u skladu sa LRS.

8. Administracija prihvatljivih troškova

Aktivnost 1 „Sticanje veština i promocija stanovnika teritorije LAG –a za odabrana LAG-a“ i LAG izabrani nakon potpisivanja ugovora sa ARP-om dobijaju 80% svih prihvatljivih troškova kao avans.

Dok nakon završetka projekta, LAG-ovi korisnici trebaju da donese potrebne dokaze, kao što su: računi, obrazac radnih dana rukovodioca i stručnjaka, kao i biografija menadžera, biografija stručnjaka i postupak izbora od rukovodioca ili stručnjaka, kako za sredstva dobijena unapred, tako i za 20% sredstava koja se uplaćuju po završetku projekta. U slučaju neispunjenja ovog uslova, korisnik LAG je dužan da vrati primljena sredstva.

Javna pomoć MPŠRR-a se daje u dve rate: 80% kao avans i 20% nakon završetka projekta.

Aktivnost 2 „Implementacija lokalnih razvojnih strategija – LEADER pristup“

Podaktivnost 2a) „Funkcionalizacija odabranih LAG-ova“ podržavanjem njihovih operativnih troškova.

LAG-ovi izabrani nakon potpisivanja ugovora sa ARP dobijaju 80% svih prihvatljivih troškova kao avans.

Dok nakon završetka projekta, LAG korisnik mora da donese potrebne dokaze, kao što su: računi, obrazac radnih dana rukovodioca i stručnjaka, kao i biografija menadžera, biografija stručnjaka i postupak izbora od rukovodioca ili stručnjaka, kako za sredstva dobijena unapred, tako i za 20% sredstava koja se uplaćuju po završetku projekta. U slučaju neispunjavanja ovog uslova, GLV korisnik je dužan da vrati primljena sredstva.

Stopa javne podrške biće 100%. Javna pomoć MPŠRR-a se daje u dve rate: 80% kao avans i 20% nakon završetka projekta.

Podaktivnost 2b) „Sprovođenje LRS odabranih LAG-ova“ gde promovišu i realizuju male projekte u skladu sa LRS.

Nivo javne podrške biće 80% od MPŠRR i 20% od drugih donatora ili od članova odabranih LAG-ova. Odabir projekta vrši LAG.

LAG-ovi moraju podneti zahtev za plaćanje i za avansno plaćanje.

9. Budžet za Meru 5

Kategorije	Budžet	%
Akreditovani LAG-ovi	300,000.00	100,00
Ukupno	300,000.00	100,00

10. Pokazatelji

Vrsta pokazatelja	Pokazatelj	Cilj2024
	Aktivnost 1 - Sticanje veština i podsticanje stanovnika na teritorijama izabranih LAG-ova	-
	Aktivnost 2 - Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija za odabrane LAG-ove	-
	Podaktivnost 2a: "Funkcionalizacija odabranih LAG-a" Podaktivnost 2b: "Podrška sprovođenju SZHL LAG-ova"	12
Input		
	Ukupan broj podržanih projekata	12
	Od kojih	
	Aktivnost 1 - Sticanje veština i podsticanje stanovnika teritorija odabranih LAG-a	-
	Aktivnost 2 - Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija za odabrane LAG-ove	12
	Aktivnost 3 - Projekti saradnje	-
	Vrednost opštih ulaganja	-
	Od kojih	
	Aktivnost 1 - Sticanje veština i podsticanje stanovnika teritorija odabranih LAG-ova	-
	Aktivnost 2 Sprovođenje strategija lokalnog razvoja" Podaktivnost 2a: "Funkcionalizacija odabranih LAG-ova" Podaktivnost 2b: "Podrška sprovođenja LRS LAG-ova"	12
Rezultat		
	Broj dodatnih ljudi koji prisustvuju sastancima LAG-a, isključujući članove generalne skupštine	
	Broj LAG-a sposobnih za proizvodnju uspešnih aplikacija	12
	Relevantnost aktivnosti saradnje prema proceni učesnika (1 - veoma niska, 2 - niska, 3 - relevantna; 4 - veoma relevantna	-
Impakt/utičaj		
	Broj stanovnika u ruralnim područjima koji imaju priliku da iskoriste budući RR Program kroz LAG-ove	-

11. Geografski opseg mere

Odabrani LAG-ovi pokrivaju 12 relevantnih opština Kosova, u kojima rade. Jedan LAG predstavlja ruralno područje sa populacijom od više od 10.000 stanovnika i manje od 150.000, uključujući gradove sa manje od 30.000 stanovnika. Teritorija koju predstavlja LAG mora biti integralna sa ekonomskog, socijalnog i fizičkog (geografskog) stanovišta i ne sme pripadati teritoriji drugog LAG-a. Isto mesto ne bi trebalo da pripada više od jednom LAG-u, tj. Jedno partnerstvo, jedna strategija i jedna teritorija.

12. Rok za sprovođenje projekata

Sprovođenje projekata traje 12+2 meseca od momenta potpisivanja ugovora.

PODRŠKA MERAMA UPRAVLJANJA RIZICIMA U POLJOPRIVREDI (POLJOPRIVREDNO OSIGURANJE)

1. Pravni osnov

- Zakon br. 08/1-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/ br. 8/ 29. mart 2023.);
- Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022-2028, odluka Vlade Republike Kosovo br. 12/50, od: 23.12.2021;
- Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027, odluka Vlade Republike Kosovo br, 06/236 od: 11.12.2024
- Zakon br. 08/L-260 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo (Službeni list Republike Kosovo br. 26, 29.12.2023.)

2. Obrazloženje

Programom razvoja sektora prema Programu poljoprivrede i ruralnog razvoja predviđeno je povećanje konkurentnosti i efektivnosti primarne poljoprivredne proizvodnje. Podrška premije i tradicionalne premije indeks poljoprivrednog osiguranja za vrste poljoprivrednih kultura, za različite tehnologije u pogledu vegetacije (ranu, uobičajenu i kasnu), rasprostranjenu na različitim površinama i terenima, doprineće realizaciji ovog cilja.

Obezbeđenje proizvoda i njihov kvalitet, kao i povećanje prihoda farmera, takođe su razlozi za podršku sektoru, na osnovu čestih elementarnih nepogoda sa kojima se suočavaju farmeri koji rade u ovom sektoru, kao i vodeći računa o prirodnim resursima zemlje.

Biljna proizvodnja na Kosovu je napadnuta raznim vremenskim opasnostima i svake godine poljoprivredni proizvođači na Kosovu suočavaju se sa značajnom štetom u svojoj proizvodnji. U 2017. godini, na osnovu zahteva koje je MPŠRR primio sa opštinskog nivoa

(verifikaciju su izvršile opštinske komisije i nakon verifikacije ovi zahtevi su prihvaćeni u MPŠRR), vrednost poljoprivrednih šteta je bila veća od 15 miliona €.

Poljoprivredno osiguranje predstavlja oblik upravljanja rizikom koji se koristi kao zaštita od potencijalnih gubitaka tako što se poljoprivrednicima nudi mogućnost zaštite od rizika. Osiguranje poljoprivrede obezbeđuje zaštitu od gubitaka izazvanih elementarnim nepogodama - klimatskim faktorima definisanim uslovima osiguranja (visoke temperature, niske temperature, grad, prevelike količine padavina). Osim toga, osiguranje poljoprivrede omogućava povećanje kreditiranja i lakši pristup finansijama.

Indeksna poljoprivredna osiguranja su oblik poljoprivrednog osiguranja koji se zasniva na nekim unapred definisanim parametrima u ugovoru o osiguranju. Ovo osiguranje se nudi za zaštitu od visokih temperatura, niskih temperatura i prekomernih padavina. Indeksno osiguranje je lakše implementirati u uslovima koji su trenutno na Kosovu, gde postoji nedostatak stručnosti među osiguravajućim kompanijama u vezi sa razvojem poljoprivrednih proizvoda osiguranja kao i procenom štete u nedostatku adekvatnih ljudi za obavljanje ove vrste procene. Tradicionalno osiguranje poljoprivrede je oblik osiguranja poljoprivrede koji se zasniva na nekim parametrima unapred određenim ugovorom o osiguranju. Ovo osiguranje se nudi za nadoknadu štete prouzrokovane gradom. Osiguravajuća društva koja se bave razvojem poljoprivrednih proizvoda osiguranja kao i procenom štete moraju imati procenitelje poljoprivrednih šteta.

3. Opšti cilj

Osiguranje poljoprivredne proizvodnje (proizvoda) od elementarnih nepogoda (klimatski faktori definisani uslovima osiguranja)

3.1 Posebni ciljevi

- Smanjenje gubitaka poljoprivrednika kao posledica šteta izazvanih elementarnim nepogodama - klimatskim faktorima.
- Ekonomska održivost farme
- Naknada troškova proizvodnje
- Sigurnost kontinuiteta poljoprivrednih aktivnosti i nakon gubitaka izazvanih vremenskim nepogodama.

4. Povezanost sa drugim merama RRR-a

Ova mera se odnosi na Program ruralnog razvoja, tačnije na Meru 1.

5. Korisnici

- Krajnji korisnici ove mere su poljoprivrednici (fizička i pravna lica), prema definiciji definisanoj Zakonom br. 08/1-072 o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni list Republike Kosovo/br.8/29.mart, 2023), koji osiguraju poljoprivredne kulture.

6. Kriterijumi prihvatljivosti

- Svi poljoprivrednici koji dobiju polisu osiguranja moraju biti registrovani u Registar farmi;
- Obezbediti poljoprivredne kulture podržane ovom merom
- Pravo apliciranja imaju osiguravajuća društva koje je farmer ovlastio kroz izjavu o obavezi
- Farmeri koji ispunjavaju kriterijume prihvatljivosti površine za direktna plaćanja/subvencije sa liste kultura koji se podržavaju kroz poljoprivredno osiguranje imaju pravo na korist.

7. Potrebna dokumentacija za apliciranje za Osiguravajućih društava

- Kopija potvrde o registraciji biznisa- ARBK
- Licenca CBK-a za poljoprivredna osiguranje
- Dokaz o izvršenim obavezama prema PAK-u
- Kopija lične karte Republike Kosovo (vlasnika ili predstavnika kompanije)
- Polise osiguranja u skladu sa kriterijumima definisanim u posebnim kriterijumima za osigurane poljoprivredne kulture, uključujući spisak farmera sa potrebnim podacima, uključujući NJF
- Dokaz o uplati polise osiguranja;
- Izjava o obavezi koju su potpisale obe strane (farmer i osiguravajuće društvo).

8. Posebni kriterijumi prihvatljivosti treba da budu slični kriterijumima prihvatljivosti koji se sprovode na direktna plaćanja

8.1 Kriterijumi za premije poljoprivrednog indeks osiguranja:

Da ima zasađeno najmanje 0,50 ha (pola hektara) jabukama;

Površina voćnjaka jabuke mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ara) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja voćnjaka jabuke prema vegetaciji ima tri vremenska perioda pokriva:

- a. Rana pokrivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajena pokrivenost mora biti od 20. marta do 15. maja;
- c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja

Da ima najmanje 0,50 ha zasađeno trešnjama;

Površina voćnjaka trešanja mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja voćnjaka trešanja prema vegetaciji ima tri vremenska perioda pokriva:

- a) Rana pokrivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajena pokrivenost treba da bude od 20. marta do 15. maja; i
- c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 1 ha (jedan hektar) kukuruzom;**

Površina kukuruza mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata pod zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za kukuruz mora biti od 20. juna do 05. avgusta;

☐ **Da ima najmanje 0,50 ha (pola hektara) zasađeno pasuljem;**

Površina sa pasuljem mora biti u vlasništvu, ili ako se izdaje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za pasulj mora biti od 15. juna do 15. avgusta;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 1 ha (jedan hektar) kruškama;**

Površina zasađena stablima krušaka mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za voćnjake krušaka prema vegetaciji ima tri vremenska perioda:

- a. Rana pokrivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajena pokrivenost bi trebalo da bude od 20. marta do 15. maja;
- i c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 0,50 ha (pola hektara) šljivama;**

Parcela zasađena stablom šljiva mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za voćnjak šljive prema vegetaciji ima tri vremenska perioda:

- a. Rana pokrivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajena pokrivenost treba da bude od 20. marta do 15. maja; i
- c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja;

☐ **Da ima najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) zasađeno malinom;**

Parcela zasađena malinom mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,10 ha (deset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za površinu zasađenu malinom mora biti od 1. jula do 31. avgusta;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 0.50 ha (pola hektara) višnjama;**

Parcela zasađena stablom višnje mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja zasade višnja prema vegetaciji ima tri vremenska perioda pokrića:

- a. Rana šokriivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajeno pokrivanje bi trebalo da bude od 20. marta do 15. maja; i
- c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja;

☐ **Da ima najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) zasađenih jagodom;**

Parcela zasađena voćem jagode mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,10 ha (deset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za površinu zasađenu voćem jagoda trebao bi da bude od 1. marta do 30. aprila;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 0,50 ha (pola hektara) orasima;**

Parcela zasađena stablima oraha mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,20 ha (dvadeset ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za zasade stabla oraha prema vegetaciji ima tri vremenska perioda pokrića:

- a. Rana pokrivenost mora biti od 15. marta do 10. maja;
- b. Uobičajena pokrivenost bi trebalo da bude od 20. marta do 15. maja; i
- c. Kasna pokrivenost mora biti od 25. marta do 20. maja;

☐ **Da ima zasađeno najmanje 0,10 ha (deset ari) vinograda;**

Parcela zasađena vinogradima mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,05 ha (pet ari) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja za površinu zasađenu vinogradima; trebalo bi da bude od 20. marta do 15. maja;

8.2 Kriterijumi za tradicionalne premije poljoprivrednog osiguranja (grad):

☐ **Zasađeno najmanje 1 ha jabuka;**

Površina voćnjaka sa jabukama mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 1 (jedan) ha (hektar) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja voćnjaka jabuke od grada trebalo bi da bude od 15. maja do 30. septembra.

☐ **Da ima najmanje 0,50 ha (pola hektara) zasađeno paprikom;**

Površina zasađena paprikom mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,50 ha (pola hektara) nepodeljena, i izdata na zakup na najmanje 1 (jednu) godinu. Period osiguranja za površinu zasađenu paprikom trebalo bi da bude od 1. jula do 30. septembra.

☐ **Da ima zasađeno najmanje 0,50 ha (pola hektara) vinskiim grožđem:**

Površina vinograda mora biti u vlasništvu, ili ako se iznajmljuje, mora biti najmanje 0,50 ha (pola hektara) nepodeljena i izdata u zakup na najmanje 1 (jednu) godinu; Period osiguranja površine vinograda-vinskog grožđa mora biti od 15. maja do 30. septembra.

9. Prihvatljiva zajednička ulaganja za meru

U okviru ove mere podrške prihvatljivi su samo troškovi u vezi sa poljoprivrednim osiguranjem, odnosno samo troškovi nastali prilikom kupovine indeksa ili tradicionalne polise poljoprivrednog osiguranja.

10. Kriterijumi za izbor

Nakon prijema zahteva za isplatu podrške, Agencija za ruralni razvoj vrši administrativnu proveru koja obuhvata proveru prihvatljivosti korisnika i troškova, odnosno polise osiguranja, na osnovu zahteva za isplatu podrške i dokumentacije unete u zahtev za isplatu podrške. Pravo koristi imaju svi aplikanti koji ispunjavaju kriterijume.

11. Step en javne podrške

Javna podrška ovoj meri iznosi 75% prihvatljivih troškova.

12. Budžet planiran po godinama

Indikativni budžet, prema merama u € (javni doprinos i privatni doprinos)			
Indikativna podela budžeta /2024	Ukupna javna podrška (75%)	Privatni doprinos (25%)	Ukupni troškovi u evrima
Ukupno	150,000.00	50,000.00	200,000.00

13. Pokazatelji

POKAZATELJI	Na godišnjoj osnovi
Poljoprivredne kulture podržane osiguranjem	12 Uz mogućnost proširenja prema godinama
Vrste poljoprivrednih osiguranja	Indeksni i tradicionalni
Broj farmera koji gaje kulture	86 /god
Ukupan broj površina zasađenih određenim poljoprivrednim kulturama	520 ha /god
Troškovi proizvodnje poljoprivrednih kultura	846,133.6 € /god
Ukupna premija osiguranja (100%)	112,500.00 € /god
Deo premije 75%	84,375.00 € / god

14. Administrativni postupci

Ovu meru će sprovoditi Agencija za razvoj poljoprivrede (ARP).

Detaljni administrativni postupci će biti predstavljeni u Administrativnom uputstvu koje usvaja Ministar poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja.

Smernice za aplikante biće objavljene na veb stranici ARP-a, zajedno sa svim potrebnim aneksima za farmere da pripreme aplikaciju.

Procena obuhvata proveru dostavljene dokumentacije (da bude potpuna).

Procedura procene će biti deo Administrativnog uputstva, usvojenog od strane MPŠRR.

Izveštaji o proceni biće objavljeni na sajtu Ministarstva i ARP-a.

Svi aplikanti koji budu nezadovoljni procenom imaju mogućnost da podnesu žalbu na osnovu zakona na snazi.

15. Rok za sprovođenje

Rok za apliciranje za ovu meru mora biti objavljen u drugom šestomesečju godine kako bi se uskladio sa periodom prodaje polisa osiguranja.

ARP može produžiti period sprovođenja ako za to postoje valjani razlozi.

16. Geografski opseg mere

Ova mera se primenjuje na celoj teritoriji Republike Kosovo

Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja

Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development